

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ**

Əlyazması hüququnda

SUQRA HEYBƏT qızı VƏLİZADƏ

**V.S.NAYPOLUN “ÖMRÜN YARISI” ROMANINDA İDENTİKLİK
PROBLEMİ**

HSM – 060201 – Ədəbiyyatşünaslıq (İngilis ədəbiyyatı)

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər: _____

*Y.A.Abdullayeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

BAKİ – 2017

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....3-6

I FƏSİL. Müasir Britaniya ədəbiyyatında multikulturalizm.....7-33

1.1. Britaniya postkolonial ədəbiyyatı.....7-17

1.2. Naypol yaradıcılığı multikultural romanların təzahür forması kimi.....17-33

II FƏSİL. Naypolun “Ömrün yarısı” əsərində identiklik problemi.....34-63

1.1. Somerset Çandranın identiklik “mübarizəsi” və postkolonial toplumun problemləri.....34-49

1.2. Naypolun “Ömrün yarısı” romanının qəhrəmanlarının identiklik mübarizəsinin inikası xüsusiyyətləri.....49-63

NƏTİCƏ.....64-66

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI.....67-70

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı – XXI əsrin (2001-ci il) ilk Nobel mükafatına layiq görülən Naypolun əsərləri “Üçüncü dünya”nın mədəni qarışıqlığı ilə yad ölkədə yaşayan əcnəbi adamın problemlərini– müəyyən mənada Naypolun öz şəxsi təcrübələrinə əsaslanan Qərbi Hindistanda hindli kimi və İngiltərədə qərbi hindistanlı kimi, eləcə də postkolonial dünyada mühacir intellektualların problemlərini əks etdirir. O, daima xoşagəlməz mövzulardan imtina etməkdən boyun qaçırırdı və bir yazıçı kimi öz rolunu “baxmaq, yenidən baxmaq və yenidən düşünmək “ kimi mənalandırırdı. Naypol təkə Qərbi Hindistanın qeyri-adi yazıçılarından biri deyildi, həmçinin onun yaratmış olduğu xarakterlər də, şübhəsiz, bir o qədər cəlbedici idilər. Naypol o yazıçılardan idi ki, onların əsərləri ilk əvvəl postkolonial ölkələr, onların hazırkı vəziyyəti, fərdin identikliyinə kolonializmin təsiri kimi mövzulara diqqət edirdi. Postkolonial identiklik problemləri ilə Naypolun əsərlərində ingilis ədəbiyyatının ədəbi ənənəsi arasında mühüm əlaqə var idi. Bir yazıçı kimi Naypolun önəmi ondan ibarət idi ki, yeni immiqrant cəmiyyətinin təkə əmək adamlarından, musiqiçilərdən, siyasətçilərdən ibarət olmadıqlarından ingilisləri xəbərdar etdi, öz səslərini ucaltmağı, ədəbiyyatda onlara da yer olduğunu deməyi bacardı.

Qeyri-mənsubluq böhranı Naypolun əsərlərini oxuyarkən diqqəti cəlb edən xarakterik xüsusiyyətdir. Onun romanlarında müstəqillik və identikliyin güclü arzusu öz əksini tapır. Əsərləri İngiltərənin kosmopolitan mədəniyyətinə kolonial Trinidadan ayrılan müəllifin şəxsi həyatı ilə bağlı motivlərin olduğu hissini verir. Naypol əsərlərində spesifik təhkiyə modeli əsasında oxucuda postkolonial və multikultural zaman və məkan duyğusu yaratmağa nail olur. Naypolun əsərləri mühacir həyatı yaşayan fərdin mürəkkəb taleyi, cəmiyyətlərin, mədəniyyətlərin fərqliliyi və bunların nəticəsində meydana gələn qeyri-müəyyənliklər, eyni zamanda müstəmləkə situasiyasında hər nə olursa olsun, miqrantın özünə həyatda yer tapa bilmək üçün göstərdiyi mübarizə kimi mövzularla əlaqəlidir.

Naypolun yaradıcılığının kulminasiyası kimi dəyərləndirilən “Ömrün yarısı” romanı isə “ Hindistanda “yanlış “ bir evlilikdən dünyaya gələn Vili Somerset Çandranın (Willie Somerset Chandran) öz milli mənsubluğuna nifrətlə yanaşmasını, onu hər məqamda inkar edərək özünü əsil ingilis kimi aparmaq uğrunda göstərdiyi cəhdləri, hindli olduğunu bəlli etməyə çalışmasa da, xarici görünüşünün daima onu ələ verdiyini, doğulduğu şəhərdən çox uzağa, əvvəlcə Londona, sonra Afrikaya uzanan bu səyahət Viliyə özünü, həmişə utandığı ailəsini, ölkəsini tanımaq və anlaya bilmək üçün bənzərsiz fürsətlər təqdim edən, əsərin sonunda öz hibrid identikliyi qəbul edərək, öz kimliyini , öz “mən”ini tapmasını nəql edən bir romandır.

Mövzunun işlənmə dərəcəsi –Müasir ingilis multikultural ədəbiyyatı və Naypol yaradıcılığı Qərbi Avropa ədəbiyyatında tənqidçilər və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən böyük maraqla qarşılanaraq tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Xüsusilə də, V.S.Naypolun “Ömrün yarısı romanı multikultural cəmiyyətlərin və ümumilikdə bütün postimperial dünyanın sahipsizliyi ilə bağlı ictimai araşdırma vasitəsi kimi istifadə edilmişdir.Naypolun yaradıcılığına həsr olunmuş bir sıra monoqrafiyalar və tənqidi məqalələr yazılmış, yazıçının demək olar ki, bütün əsərləri təhlilə cəlb olunmuşdur.Robert Hammer, Brus Kinq, Maqi Bol, Şaşi Kamra, Manjit İnder Sinq, Mahender Sinq, Minakşi Mukerci, Auman Belen Özcan və s. şəxslər tərəfindən Naypol yaradıcılığına xas olan bir sıra problemlər haqqında elmi araşdırmalar aparmışlar.Yazıçının əsərləri azərbaycan dili istisna olmaqla bir sıra dünya xalqlarının dilinə çevrilmiş və geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanmışdır.Təəssüflər olsun ki, Naypol yaradıcılığı kifayət qədər araşdırılaraq tədqiqata cəlb edilməyib.Lakin xarici ədəbiyyatla, xüsusən də son on ilin ən çox öyrənilən sahələrindən olan multikulturalizmlə maraqlanan ədəbiyyatşünas və tənqidçilər, eyni zamanda intellektual oxucular ingilis dili və digər xarici dillər vasitəsilə Naypolun əsərləri ilə yaxından tanış olmaq imkanı əldə edə bilər.Naypol haqqında yazılara daha çox bədii məqalələrdə,magistr və doktorluq dissertasiyalarında, ensiklopedik nəşrlərdə və dünya ədəbiyyatı ilə bağlı dərsliklərdə təsadüf etmək mümkündür.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri–Tədqiqatın məqsədi ingilis ədəbiyyatında postkolonial və multikultural ədəbiyyatın yaranması, onun inkişaf tarixini, multikulturalizmin ən mübahisəli məsələlərindən biri olan identiklik, milli mənsubluq, miqrasiya, tənhalıq, hibrid şəxsiyyətin öz kimliyi uğrunda mübarizəsi, uşaqlıq və doğma yurda sədaqət, bağlılıq və s.kimi mövzuları Naypolun yaradıcılığı vasitəsilə tədqiq etməkdir.Naypolun yaradıcılığının onun romanları və digər multikultural yazıçıların əsərləri vasitəsilə müqayisəli şəkildə araşdırılması və təhlili dissertasiyasının əsas məqsədlərindən biridir.Təqdim olunan magistr dissertasiyası aşağıdakı vəzifələri həyata keçirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur:

- Multikulturalizmin yaranmasına, yazıçının yaradıcılığında multikulturalizmin yerinə, Naypolun əsərləri ilə multikulturalizm arasındakı əlaqəyə nəzər yetirmək;
- Postkolonial və multikultural ədəbiyyatda identik və hibrid şəxsiyyət tipini araşdırmaq;
- Müasir dünyada miqrantların sayının, hibrid millətlərin artması və mədəni fərqliliyi olan ölkələrin birləşməsi ilə meydana çıxan identiklik probleminin Naypolun yaradıcılığında yerini müəyyənləşdirmək;
- Yazıçının ingilis ədəbiyyatındakı mövqeyi və əsərlərinin əsas bədii-estetik keyfiyyətlərini aydınlaşdırmaq;
- Naypolun əsərlərinin multikultural romanların təzahür forması kimi öyrənmək;
- Milli-etnik azlıqların üzləşdikləri çətinlikləri,onların maddi və sosial mübarizələri,eyni məkanda müxtəlif mədəniyyətlərin yanaşı mövcud olmasının multikultural təsviri və bu vəziyyətin yerli və gəlmə əhaliyə təsiri kimi məsələləri araşdırmaq;
- Naypolun “Ömrün yarısı” romanının qəhrəmanının identiklik mübarizəsinin inikasını xüsusiyyətlərini ifadə etmək;

Tədqiqat işinin obyektı və predmeti – Dissertasiya işinin əsas obyektı XX əsr ingilis ədəbiyyatının əsas multikultural roman yazarlarından olan V.S.Naypolun

yaratıcılığıdır. Naypolun yaratıcılığında qeyri-mənsubluq, kimlik böhranı kimi məsələləri özündə əks etdirən əsərləri magistr işinin predmetini təşkil edir.

Tədqiqat işinin metodologiyası – Tədqiqat bioqrafik, hermenevtik, müqayisəli-tarixi metodların təhlil prinsiplərinə əsaslanır. Eyni zamanda təhlil zamanı postmodernizm, ekzistensializm, multikulturalizm konsepsiyasının müəyyən müddəələrindən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi – Dünya ədəbiyyatında multikulturalizm problemi keçən əsrin ortalarından etibarən tədqiq olunmağa başlanmış və ədəbiyyatda özünəməxsus yer tutmuşdur. Bu problemin bədii və mədəni fenomen qismində həllini multikultural yazıçılar arasında daha çox V.S. Naypolun yaratıcılığında görürük. Naypolun yaratıcılığında multikultural identiklik problemi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ilk dəfə tədqiqata cəlb edilmişdir. Bu baxımdan dissertasiya işi elmi yeniliyi ilə fərqlənir.

Tədqiqat işinin elmi və praktik əhəmiyyəti – Müasir ingilis multikultural ədəbiyyatının, eləcə də Naypolun yaratıcılığının tədqiqinə həsr olunmuş kurs işi, məqalə, dərslik hazırlayarkən bu magistr işindən yararlanmaq mümkündür.

Tədqiqatın aprobasiyası – Magistr dissertasiyası Azərbaycan Dillər Universitetinin “Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrası”nda yerinə yetirilmişdir. Həmin universitetin “Dil və ədəbiyyat” jurnalının birinci nömrəsində “Britaniya postkolonial ədəbiyyatının yaranması və inkişafı”, “Filologiya məsələləri” jurnalının beşinci nömrəsində “V.S. Naypol romanlarında milli identiklik problemi” adlı məqalələr çapdan çıxmışdır.

Dissertasiya işinin strukturu – Təqdim olunan dissertasiya işi giriş, iki fəsil, yarım fəsillər, nəticə və istifadə olunan ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

I FƏSİL. Müasir Britaniya ədəbiyyatında multikulturalizm

1.1. Britaniya postkolonial ədəbiyyatı

Postkolonializm Avropa müstəmləkəçilərinin zülmündən azad olaraq müstəqilliyə nail olan bir eranı xarakterizə etmək üçün istifadə olunan bir termdir. Postkolonializm eyni zamanda əksər tarixçilər tərəfindən İkinci Dünya Müharibəsindən sonrakı müstəqillik sonrasına istinadən işlənən mədəniyyətlərdə və cəmiyyətlərdə kolonializmin təsirini ehtiva edir. Və bu gün dünyada yaşayan insanların üçdə birindən çoxunun həyatını məhz kolonializm təcrübəsi formalaşdırıb. Baxmayaraq ki artıq siyasi dəyişiklik baş vermişdi və əksər millətlər müstəqillik əldə etmiş, müstəmləkə əsarətindən çıxmışdı, amma mədəni və iqtisadi nöqtəyi-nəzərdən bir sıra dilemma və böhranlar baş qaldırmışdı və həmin millətlər hələ də özlərinin mədəniyyətləri və identiklikləri ilə bağlı tərəddüdlər yaşayırlar.[8]

Əslində postkolonializm təkcə müstəmləkə ölkələrin həyata keçirdiyi hakimiyyət nəzarəti deyildi, o həmçinin, indi də müstəmləkəçi xalqların zaman-zaman əziyyət çəkdiyi mədəniyyətin nəzarəti idi. Müstəmləkə məsələlərinin mübahisəsi yeni müstəqillik qazanmış millətlərin öz identikliklərini və sosial cəhətdən formalaşmalarını koloniyaların mədəniyyəti ilə münaqişəyə imkan verən mədəni transformasiyanın bir tərəfi idi. Bu cür ölkələrin əksəriyyəti iqtisadi və mədəni böhran içərisindədirlər.

Postkolonial eranı müstəmləkə əsarətinə qarşı müqavimət və öz müstəqilliklərini təsdiq etmək istəyən xalqların identiklik axtarışları xarakterizə edir. Bundan əlavə, əhalinin keçmiş koloniyalardan müstəmləkəçi ölkələrə miqrasiyası yeni qarışıq, hibrid cəmiyyətlər yaratdı, bu isə bir tərəfdən bir-biri ilə adət-ənənə, digər tərəfdən də yerli vətəndaşlarla miqrant əhali arasında toqquşmalara səbəb oldu.[31]

Postkolonial ədəbiyyat və tənqidə gəldikdə isə bu, bir çox ölkələrin müstəqillik qazandığı və ya azadlıq üçün mübarizə apardığı dövrdə və ondan sonra meydana

gəldi. Əksər mövzular- irqi, etnik, bərabərlik, identiklik və hibridlik kimi məsələlərlə bağlıdır. Postkolonial nəzəriyyə təkcə kolonializmin və multikulturalizmin məhsulu deyildi, o, eləcə də “Üçüncü Dünya”da inqilabi millətçilikdən tarixi yerdəyişməni əks etdirir. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, 1950-ci illərdən sonra əksər məşhur yazıçı və nəzəriyyəçilər Britaniyadan yaxud Amerikadan gəlməmişdilər, onlar- Salman Rüşdi, V.S. Naypol, Eduard Səid, Homi Bhabha, Qayatri Spivak, Derek Valkot keçmiş koloniyalardan gələnlər idi.

Postkolonializmin ən mübahisəli məsələlərindən biri identiklik (milli mənsubluq) problem idi. Müasir dünyada miqrantların sayının, hibrid millətlərin artması və mədəni fərqliliyi olan ölkələrin birləşməsi ilə identiklik məsələsi üzə çıxdı. İdentiklik probleminin meydana gəlməsi təkcə ədəbiyyatda deyil, həmçinin həyatın bütün sahələrində əsas mövzulardan birinə çevrildi. [47]

Postkolonial nəzəriyyəçi Homi Bhabha özünün “Mədəniyyətin yeri” adlı kitabında Eduard Səidin binar oppozisiyasını dəyişdirərək öz nəzəriyyəsini təkmilləşdirdi, hibridlik konsepsiyasını təqdim etdi. [10]

Postkolonial ədəbiyyat Afrika, Hindistan, Karib dənizi ətrafı ölkələrdə Britaniyanın keçmiş koloniyalarından gələn ədəbiyyatdır. Əksər postkolonial yazıçılar ingilis dilində yazırdılar və əsas diqqətlərini milli mənsubluq, miqrasiya, müstəqillik üçün mübarizə, uşaqlıq və doğma yurda sədaqət, bağlılıq və s. kimi mövzulara yönəldirdilər. Ədəbiyyat və imperializmin tarixi fenomeni arasında uzunmüddətli və çox yaxın bir əlaqə olub. Əslində, ədəbiyyat imperiyanın qayda-qanunlarına haqq qazandırmaq üçün çox mühüm rol oynayırdı. Sanki o dövr ədəbiyyatı idarəçi ölkə ilə əlaqəli əsas məsələlər əks olunan, müzakirə olunan və hətta bir müddətlik qərara alınan mövzulara xidmət edən bir arenadır. [30, s.13]

Postkolonial ədəbiyyat koloniyaların öz müstəqilliklərini əldə etdikdən sonra ortaya çıxardıqları mədəniyyətin tərkib hissəsi olan ədəbiyyatdır. Britaniya imperiyasının süqutundan sonra metropoliyalara gələn keçmiş koloniya sakinləri iki mədəni ənənənin daşıyıcısına çevrildilər. Bu problemin bədii və mədəni fenomen

qismində tədqiq olunması Eduard Səid, Homi.K.Bhabha , Tariq Modood kimi dünyaşöhrətli ədəbi tənqidçilərin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Postkolonial ədəbiyyat başqalarının nöqtəyi-nəzərindən müstəmləkəçilik təcrübəsini, eyni zamanda imperiyalarda baş verən proseslərin demək olar ki, bütün mədəniyyətlərdə əks olunmasını təqdim edir.Qərbi Hindistanda ədəbiyyat İkinci Dünya Müharibəsindən sonra kolonializmin təsiri altında 1930-cu illərin sonunda sosial, siyasi və mədəni dəyişikliklərin nəticəsi kimi ortaya çıxan və müharibə müddətində, eləcə də imperiyanın süqutu ilə sürətlənən çoxlu ingilisdilli ədəbiyyatdan biri idi.Digər yeni ədəbiyyatlar kimi bu ölkənin ədəbiyyatının inkişafı da milli hərəkatların və onunla bağlı mövzuların yüksəlişi, müstəmləkəçilik və müstəqillikdən qaynaqlanan problemlərin tez-tez əsas mövzu kimi işlədilməsi ilə qarşılaşdırılırdı.[12,s.6-7]

Postkolonial ədəbiyyatdan danışarkən kolonial ədəbiyyatla kolonialist ədəbiyyat arasındakı fərqi izah etmək yerinə düşər.Kolonial ədəbiyyat müstəmləkəçiliyin hökm sürdüyü dövərdə müstəqillik əldə edənə kimi yerli əhalinin yazıb-yaratdığı ədəbiyyatdır.Bu, xüsusilə Britaniyanın imperiya olduğu zamanlarda ingilis dilini mənimsəmiş Hindistan,Kanada,Afrikanın bəzi ölkələri,Karib adaları və s. xalqların ədəbiyyatı idi.Kolonialist ədəbiyyat isə Britaniyanın imperiya olduğu zamanlar idarəçi ölkənin yazıb-yaratdığı ədəbiyyatdır.Bu ədəbiyyat nümunələrində reallığa imperialist baxış bucağı mövcud idi.Kolonialist ədəbiyyatın ən qabaqcıl nümayəndələri sırasında R.Kiplinq və J.Konrad dayanır.

Postkolonial nəzəriyyəyə gəldikdə isə o, indi və ya nə vaxtsa başqa ölkələrin koloniyaları olmuş ölkələrdə yaranan ədəbiyyatla əlaqəli olan ədəbi nəzəriyyə və yaxud tənqidi yanaşmadır.Bu nəzəriyyə həmçinin koloniyalara çevrilən ölkələrin vətəndaşları haqqında ya da koloniyaların vətəndaşları tərəfindən yazılan əsas mövzu kimi koloniyalar və onların əhalisi barədə yazılan yazılardır.Nəzəriyyə özlüyündə özgəlik(başqalığ) və müqavimət konsepsiyalarına istinad edir.[5]

Postkolonial nəzəriyyə 1970-ci illər tənqidinin aparıcı hissələrindən birinə çevrildi və bir çox tənqidçilər Eduard Səidin “Orientalizm” kitabını bu konsepsiyanın əsasını təşkil edən əsər kimi qiymətləndirdilər. Onun 1978-ci ildə nəşr olunan “Orientalizm” adlı kitabı XX əsr ədəbiyyat aləmində böyük əks-səda yaratdı və geniş mübahisələrə səbəb olan, hətta onun ölümündən sonra da səngiməyən bu mübahisələr postkolonializm nəzəriyyəsi üçün zəmin rolunu oynadı. Səidin postkolonializm nəzəriyyəsi 1798-ci ildə Yunanıstanın Napoleon tərəfindən işğalından bəri qərb tədqiqatçıları, şair və yazıçıları, filosofları, siyasi tənqidçiləri tərəfindən uydurulmuş şərqin yanlış təsvirindən qaynaqlanır. E.Səidə görə, indi keçmişin aynasıdır. Bu zamanın formalaşmasında kolonialistlərin oynadığı rolu inkar etməklə indiki zamanı öyrənmək tamamilə yanlışlıq olardı. Bu səbəbdən E.Səid mübahisə edir ki, həm kolonialistlərin, həm də koloniyalaşdırılan ölkələrin tarixi ayrılmaz şəkildə bir-biri ilə əlaqəlidir və bu məsələ birtərəfli nöqtəyi-nəzərdən öyrənilə bilməz. E.Səid R.Kiplinqin “Kim”(Kim), C.Ostinin “Mansfield Park”(Mansfield Park), C.Konradın ” Qaranlığın ürəyi” (Heart of Darkness) əsərlərini tədqiq edərək imperiyanın tarixi ilə o dövrdə yazılmış ədəbi əsərlər arasındakı ayrılmaz əlaqəni vurğulayır. XIX və XX əsr Qərb imperiyalarının tarixini araşdırmaq, ədəbiyyat və imperializm arasındakı əlaqəyə daha da işıq salmaq üçün E.Səid roman janrını seçir və onu imperial münasibətlərin, rəylərin, təcrübələrin formalaşmasında mühüm rol oynadığını, eyni zamanda müstəmləkəçi xalqların öz identikliklərini və öz tarixlərinin mövcudluğunu təsdiq etmək üçün istifadə olunan bir metod kimi görürdü.

Ümumiyyətlə, bu nəzəriyyənin tərəfdarları koloniyalardan olan yazıçıların öz mədəni identikliklərini açıqca bəyan etmək və hətta bunu rəsmi bir şəkildə elan etmək təşəbbüsünü tədqiq edirlər və həmin yazıçılar müstəmləkəçi ölkələr tərəfindən də bunun qəbul edilməsini tələb edirlər. Onlar həmçinin, koloniyalardakı əhalini tabe xalq kimi göstərərək və onların obrazlarının əbədləşdirilməsi vasitəsilə kolonializmə haqq qazandırmaq üçün idarəçi ölkənin yazıb yaratdığı ədəbiyyatı təhlil edirdilər.

Nəzəriyyə xüsusilə imperiya dönəmində müstəmləkəçilik ədəbiyyatının reallığı təhrif edərək öz identikliklərini dilə gətirməyə təşəbbüs edən və bu labüd fərqliliyin qarşısında öz keçmişlərini geri qaytarmaq istəyən koloniya sakinlərinin ədəbiyyatına diqqət yetirir. O, eləcə də ədəbiyyatda öz əksini tapan – koloniya sakinlərinin dilləri, adət-ənənələri, təsvirlərini sahiblənən müstəmləkə ölkələrinin real vəziyyətini təhlil edir.

Lakin postkolonial nəzəriyyəni belə bir sadə izahla açıqlayan təşəbbüslərin mübahisəli olduğu təsdiq olundu və bir sıra yazıçılar qətiyyətlə bütün konsepsiyanı tənqid etməyə başladılar.

Postkolonial roman yazarları xüsusilə də keçmiş Britaniya koloniyalardan olan yazıçılar koloniya sakinləri üzərində olan müstəmləkəçilik təcrübəsini aradan qaldırmaq üçün fərqli yanaşmalara meyil edirlər. Postkolonial roman özünü müqavimət, millətçilik, diasporalar, identiklik quruluşu və onun tənəzzülü kimi suallar və məsələləri əks etdirməkdə tapır. Postkolonial yazıçılar öz romanlarını ingilis ədəbiyyatının forma, üslub, mövzularına əks-ifadə kimi formalaşdırır. Postkolonial roman həmçinin, müstəmləkəçilik təcrübəsinin bariz nəticələrindən biri olan immiqrantların problemləli vəziyyətlərini təsvir edir. İrqi təcrübələr, yurdsuzluq, miqrasiya kimi problemləri postkolonial yazıçılar müxtəlif yollarla öz əsərlərində əks etdirirdilər. [19, s.71]

Bu bir fakt idi ki, əksər postkolonial romanlar müstəmləkə ədəbiyyatının və siyasətinin irsini davam etdirmək kimi yazılırdı, hətta bu fikir Bill Eşkroft, Salman Rüşdi, Frans Fanon kimi bir çox nəzəriyyəçilər və tənqidçilər tərəfindən də təsdiq olunurdu.

Eduard Səidə görə, identiklik məsələsi postkolonial romanda yerli əhalinin əvvəlki milli mənsubluğu və tarixi, eləcə də idarəçi ölkənin zorla qəbul etdirdiyi hakim mədəniyyətin gücü arasında identiklik üçün çarə tapmağa çalışan miqrantların mübarizəsini və onların böhranını əks etdirən əsas məsələdir. Bu fikir bütün qeyri-Avropa ölkələrində Qərbin hakimiyyətinə qarşı qüvvələri səfərbər etmək və

mübarizəni gücləndirmək kimi milli yenidənqurma cəmiyyəti, identikliyin təsdiqi və yeni mədəni təcrübələrin meydana gəlməsinə təkan verdi. [30,s.218]

Postkolonial romanın mövzuları çoxşaxəlidir, lakin başlıca olaraq yerli əhalinin öz identikliyinə yenidən tapmaqda qarşılaşdığı çətinliklərə qarşı mübarizəsini əks etdirən əsərlər üstünlük təşkil edir.

Postkolonial məsələləri araşdıran zaman diqqəti cəlb edən ən vacib nüanslardan biri də odur ki, hazırki ingilis ədəbiyyatı Britaniyanın keçmiş koloniyalarında yaşayan və yaxud da Britaniyada ya da Amerikada yaşamasına baxmayaraq koloniyalarda doğulub böyüyən postkolonial yazıçıların yaratmış olduqları ədəbiyyata əminliklə etibar edir.

Müasir ingilis ədəbiyyatı bir zamanlar Britaniyanın imperiya olması səbəbindən inanılmaz dərəcədə müxtəlif xalqlara(millətə) çevrilmişdir. Bu müxtəliflik müasir ingilis ədəbiyyatının başa düşülməsinin əsasına çevrildi və xüsusilə postkolonial ədəbiyyatda mövzu və təcrübələrinin birləşməsində mühüm rol oynadı.

XX əsr mədəniyyətinin inkişafında miqrasiya mühüm rol oynamışdır. Müxtəlif qitələrdən Avropaya kütləvi insan axını, imperiyaların süqutu, dünya və eyni zamanda ölkələr daxilində baş verən vətəndaş müharibələri, qlobal qarşıdurma, iqtisadi və sosial böhranlar və s. bu kimi tarixi səbəblər miqrasiya üçün əsas yaratmışdır. Bu bir həqiqətdir ki, miqrasiya insan tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsi olsa da, müasir dünyada beynəlmiləl və millətlərarası miqrasiya aktuallığını qoruyub saxlayır. Bu halda miqrasiyaya coğrafi yerdəyişmə kimi deyil, psixoloji və mədəni aspektlərdən baxmaq lazımdır.

Postkolonial məkanda yaranan yeni intellektual nəsil müxtəlif mədəniyyətlərin təmsilçisi, hibrid şəxsiyyət tipi kimi xarakterizə olunur. Postkolonial məkan dedikdə təkcə coğrafi deyil, həmçinin mədəni mühit, müxtəlif mədəni (etnik,dini,milli) faktorların bir-birinə qarşılıqlı şəkildə təsir etdiyi mühit nəzərdə tutulur.

Müasir multikultural Britaniya ədəbiyyatı etnik cəhətdən ingilis olmayan, lakin müxtəlif səbəblərdən öz ölkələrini tərk edərək ingilis ədəbi mühitinə yerləşən, nəticədə iki fərqli mədəniyyətin daşıyıcısına çevrilən, ingilis dilində yazıb-yaradan müəlliflərin mətnlərini özündə ehtiva edir.[6]

Multikultural aləmdə əsas rolu miqrant yazıçılar oynayırdı. Mühacir yazıçılar ictimai və şəxsi həyatda yeni identiklik yaradır və əcnəbi məkana adaptasiya prosesi zamanı öz ideologiyalarını yenidən dəyərləndirərək təəssüatlarını əsərlərində ifadə edirlər. Miqrant yazıçılar yerləşdikləri bu yeni mühitdə dil, din, və etnik bariyer ilə qarşılaşırdılar. Bir çox siyasətçilərə görə siyasətin ən önəmli xüsusiyyəti azlıq təşkil edən qrupların öz identikliklərini qəbul etdirmələri ilə bağlı problemdir. İdentiklik tanınma ilə bağlı bu tələbin qəbul edilib edilməməsindən asılıdır. Əgər fərd yaşadığı cəmiyyət tərəfindən qəbul edilmirsə yaxud cəmiyyət fərdə mənfi münasibət göstərsə, onda fərd özünə inamı itirir.[13,s.75]

Milli mənşə ilə bağlı məsələlərin yenidən sərf-nəzər edilməsi, fərqli qanunlarla idarə olunan siyasi, mədəni və ədəbi məkan multikultural sənətkarlar üçün doğma mühitdən yad mühitə keçidi mürəkkəbləşdirən amillər sırasına daxildir. Mərkəz və kənar arasındakı emosional, metafiziki tərəddüd, doğma vətən həsrəti mühacir yazıçıların yaradıcılığında özünü büruzə verən ümumi cəhətlərdəndir.

Müasir ingilis ədəbiyyatına yeni nəfəs gətirən mühacir yazıçılar müxtəlif mədəniyyətin daşıyıcıları kimi hibrid identikliyə sahib olurlar. Miqrant yazıçıların ədəbiyyatdakı mövqeyini görkəmli postkolonial nəzəriyyəçi Homi.K.Bhabhanın irəli sürdüyü “aralıq məkan “ (interstitial passage) anlayışı ilə ifadə etmək mümkündür. Müxtəlif mədəniyyət və millətlər arasında yerləşən miqrant yazıçılar əslində hər iki dünyanın siması kimi çıxış edir, amma eyni zamanda nə o, nə də o biri aləmə mənsub olmurlar. Həyatının böyük bir hissəsini İngiltərədə keçirən Salman Rüşdi üçün metropoliyaya köçmə “ev”ə geri qayıtmanı, bundan əvvəl mənəvi vətən kimi mövcud olan mühitə fiziki olaraq yerləşməni ifadə etsə belə, arzular diyarına köçmə yazıçı üçün tam mənada xoşbəxtliyi simvolizə etmir. Miqrasiya eyni zamanda doğma vətəni tərk etmək deməkdir. Öz şəxsi təcrübələrinə əsaslanaraq S.Rüşdi “aralıq məkan “da qalma hissini bu cür ifadə edir: “ Təsdiq oluna bilər ki, bizim hamımız keçmiş adlı

bir ölkədən mühacirət etmişik, onun itkisi bizim ümumi insanlığımızın bir hissəsidir. Bu, mənə açıq-aşkar doğru görünür , lakin zənn edirəm ki, ölkə xaricində və hətta dil xaricində olan yazıçı bu itkini güclü bir şəkildə hiss edir” [33,s.11]

Əslində, doğma yurd və sürgün eyni bir sikkənin iki üzünü kimidir– birinin mənasını başa düşmək üçün mütləq digər anlayış anlaşılmalıdır. Doğma yurd təkcə yaşadığımız yer deyil. Bu, birinin–milli, mədəni, mənəvi identikliyi. Yurd birinin mənsub olduğu yerdir– doğma torpaq insanın ruhən və cismən yetişdiyi yerdir. Yurd təhlükəsizlikdir, sürgün isə yurdun itirilməsidir, əldən getməsidir. Vətən insanın öz evindən ən çox təcrid olunduğu, uzaqlaşdığı anlarda belə yurdunu başqa bir yerlə əvəz etmədiyi, dəyişmədiyi bir məkandır. Hindistan, Afrika və Cənub Şərqi Asiya koloniyalarında təhsil onları öz mədəniyyətlərindən, adət-ənənələrindən özgələşdirir və onları öz torpaqlarında sürgün həyatı yaşamağa vadar edir. [15]

Mühacir yazıçılar sərhəd zonalarında yaratdıqları əsərlərdə insanlar, irqlər və dillər arasındakı qarşılıqlı münasibətləri fərqli prizmadan dəyərləndirərək təhlilə cəlb edirlər. Multikultural yazıçılar öz şəxsi hibridliklərini yeni varlıq kimi qəbul edir və cəmiyyətin mədəni təbəqəsində öz yerlərini tutmağa çalışırlar. “ İngilisləşmə “ ilə öz etnik – mədəni kimliyini qoruyub saxlama cəhdləri paralel şəkildə gedir və bu proses yeni hibrid identikliyin formalaşması ilə nəticələnir. Multikultural sənətkarlar iki kimliyə sahibdirlər, iki mədəni dildə danışirlər, lakin onlar öz kimliklərini tamamilə itirmədən buna nail olurlar, eyni zamanda formalaşdırdıqları müəyyən tarixlərin, mədəniyyətlərin və dillərin izlərini özlərində daşıyırlar.

Müasir Britaniya ədəbiyyatı özünün qarmaqarışıqlığını əks etdirən postkolonial mövzular və identiklik təsəvvürləri ilə bağlı əsərlərlə zəngindir. Bu xüsusilə, ingilis cəmiyyətinə mənsub olmayan , fərqli diasporadan olan, lakin yaratdığı ədəbi əsərlərlə Britaniya cəmiyyətində baş verənləri bütün təfərrüatı ilə olduğu kimi əks etdirən, bu cəmiyyətin ən önəmli hissəsinə çevrilən yazarlara aiddir.

Belə yazıçılardan biri Pakistan əsilli ingilis yazıçısı, müasir Britaniya ədəbiyyatını multikultural əsərlərlə zənginləşdirən Hənil Kureyşidir. 1954-cü ildə

Cənubi Londonda, şəhərətrafi Brumli qəsəbəsində dünyaya gələn, anası ingilis, atası pakistanlı olan Hənif Kureyşi ilkin irqi ayrı-seçkilik, mədəni toqquşmaların hökm sürdüyü bir dövrdə böyümüş, bütün bu təcrübələr tez-tez onun əsərlərinin mövzusuna çevrilmişdir. Eyni zamanda millətçilik, miqrasiya, identiklik kimi mövzulara müraciət edən Hənif Kureyşi multikultural ədəbiyyatın aparıcı simalarından hesab olunur. Yazıçı Londonda fərqli irqə mənsub olan insanların ailə həyatında, sosial çevrəsində, gündəlik yaşamında üzləşdiyi problemləri, yad mühitə uyğunlaşmaqda yaşanan sıxıntıları bədii dillə qələmə almışdır. Kureyşi irqi, mədəni hibridliyi gündəlik həyatın bir hissəsi olaraq gören yeni nəsillə yazıçıları sırasına daxildir.

Kureyşinin əsərlərini ümumi şəkildə səciyyələndirərək qeyd etmək olar ki, yazıçının yaradıcılığı dekolonizasiya prosesinin nəticələrini, postkolonializmin mühacirlərin həyatına təsirini sosial-siyasi, mədəni və psixoloji aspektlər baxımından tədqiq edir.

Onun “Qəsəbədən olan Budda” (The Buddha of Suburbia) əsəri multikultural roman janrının ən önəmli nümunələrindən sayılır. Müəyyən mənada bu əsəri avtobiografik əsər hesab etmək olar.

Təhkiyəçi və protoqonist Kərim Əmir siyasi və sosial dəyişikliklər fonunda özünün yetkinləşmə dövrünün hekayəsini danışır. Əsər onun 17 yaşından 23 yaşına kimi baş verən hadisələri, özünü yenidən və bu dəfə fərqli bir Kərim yaratmaq, həyatda öz yerini tapmaq, əslində kim olduğunu anlamasını əks etdirir.

Qəsəbədən olan Budda bir pastijdir : müəllif bilərəkdən 18-ci əsr Britaniya romanları olan Henri Fildinqin “Tom Cons” (Tom Jones), Lourens Sternin “Tristram Şandi” (Tristram Shandy) əsərlərinə müraciət edir, onların əsərlərində olduğu kimi oxucu təhkiyəçi vasitəsilə yetkinlik dövründən qəhrəmanın uşaqlıq illərinə səyahət edir. Bu pastijlər vasitəsi ilə Kureyşi ənənəvi ingilis romanına identiklik problemini, müasir sinfi və irqi mövzular gətirməklə cəmiyyətin ikiüzlülüyünü və riyakarlığını əks etdirirdi.

Atası hindli, anası ingilis, özü isə İngiltərədə doğulan Kərimin identiklik problemi əsərin mərkəzi xəttini təşkil edir. Doğma vətəni Hindistana dair dolğun məlumatı olmayan, hind dilini belə bilməyən, Londonun şəhərtrafi qəsəbəsində yaşayan Kərim özünü daha çox ingilis hesab etsə də, yaşadığı yerin əhalisi tərəfindən daima irqi ayrışdırılıya, kobud və təhqiramiz davranışlara məruz qaldığından daxili narahatlıq, mənsubluğa və qeyri-müəyyənliyə dair qarışıq duyğular yaşayır. Kərimin sahib olduğu ikili identiklik həm o, həm də bu olmaq deyil, daha çox nə o, nə də bu olmaqdır. Atası ilə anası ayrıldıqdan və atasının Eva adlı bir qadınla ailə həyatı qurduqdan sonra həyatı daha da mürəkkəbləşən Kərim kənddə anası ilə miskin həyat sürməkdənsə, atası və Eva ilə London ətrafi qəsəbədə qalması üstün tutur. Bir müddət sonra Kərimin atası Harun psixoloji cəhətdən tükənmiş Londonlular üçün meditasiya və yoqa dərsləri verməyə başlayır və bu, onun “Qəsəbədən olan Budda” adını qazanmasına səbəb olur. Əsər haqqında kifayət qədər məlumat əldə etdikdən sonra yazıçının şəxsi həyatı ilə roman arasında yaxın əlaqənin olduğunu görməmək qeyri-mümkündür. Avtobioqrafik çalarlarla zəngin olan əsərdə Kureyşinin atası ilə arasındakı münasibət eynilə əsərdəki ata-oğul münasibətlərində özünü göstərir. Yazıçı ilə protaqonistin ortaq cəhətlərindən biri də onların həyat və fəaliyyəti ilə bağlı olan məqamdır. Müəllif də Kərim kimi Londonun şəhərtrafi qəsəbəsində doğulub böyümüşdür. Kərimin Londona köçmək istəyi yazıçının yeniyetmə olduğu dövrə təsadüf edir. Kureyşi dramaturq olmaq istədiyini dərk edəndə Londonun şəhərtrafi qəsəbəsini tərk edərək şəhərin mərkəzinə köçmüşdür, eynilə Kərim də arzularını reallaşdırmaq üçün atası və Eva ilə birlikdə Londonun mərkəzinə yerləşir.

Sonda, həyatın ona oynadığı həqiqi ironiyadan xəbərsiz olan Kərim özünün ikili identikliyi – biri ənənəvi, ağ dərili, orta təbəqəli ingilis, digəri isə hindli olan araşdırır. Romanın ilk cümlələri məhz Kərimin hibrid identikliyi göstərir və eyni zamanda müəllifin özünün ambivalent(ikili) identikliyi :

“My name is Karim Amir, and I am an Englishman born and bred, almost. I am often considered to be a funny kind of Englishman, a new breed as it were, having emerged

from two old histories. But I don't care – Englishman I am though not proud of it”
[42]

“Mənim adım Kərim Əmirdir. Və demək olar ki, doğulub-böyümə ingilisəm. Mən həmişə komik bir ingilis kimi görünmüşəm,iki fərqli tarixdən meydana gələn yeni bir nəsil kimi. Bu heç mənim vecimə də deyil, amma mən ingilis olmağımla da fəxr etmirəm”(tərcümə bizimdir – S.V).

1.2.Naypol yaradıcılığı multikultural romanların təzahür forması kimi

Ümumilikdə, ingilisdilli kariblilərin qabaqcıl roman yazarlarından hesab olunan, XXI əsrin (2001-ci il) ilk Nobel mükafatına layiq görülən Naypolun əsərləri “Üçüncü dünya”nın mədəni qarışıqlığı ilə yad ölkədə yaşayan əcnəbi adamın problemlərini- müəyyən mənada Naypolun öz şəxsi təcrübələrinə əsaslanan Qərbi Hindistanda hindli kimi və İngiltərədə qərbi hindistanlı kimi ,eləcə də postkolonial dünyada mühacir intellektualların problemlərini əks etdirir.O, daima xoşagəlməz mövzulardan imtina etməkdən boyun qaçırırdı və bir yazıçı kimi öz rolunu “baxmaq, yenidən baxmaq və yenidən düşünmək “ kimi mənalandırırdı.[27]

Naypol Trinidadda kiçik bir şəhər olan Çaquanasda hindli brahmanlar kastasına mənsub bir ailədə anadan olmuşdur.Yazıçının Nobel nitqində doğulduğu yer haqqında bunları demişdir:

“ Mən Pariya körfəzindən 2-3 mil aralıda yerləşən Çaquanas adlı kiçik bir şəhərdə dünyaya gəlmişəm.Çaquanas həm yazılış,həm də tələffüz cəhətdən qərribə bir ad idi.Bu ərazidə yaşayan hindlilərin əksəriyyəti şəhəri hind kastasının adı olan Çauxan adlandırmağı üstün tutdular.Mən isə doğulduğum yerin adı haqqında gerçəyi yalnız 34 yaşım olanda öyrəndim.Mən onda artıq 6 il idi ki, Londonda yaşayırdım, 9-cu kitabımı yazırdım.Bu o kitab idi ki,Trinidadın tarixindən,insan tarixindən bəhs edirdi və mən çalışırdım ki,insanları və tarixi yenidən yaradım ”. (S.V)

“ I was born in a small country town called Chaguanas, two or three miles inland from the Gulf of Paria. Chaguanas was a strange name, in spelling and pronunciation, and many of the Indian people – they were in the majority in the area – preferred to call it by the Indian caste name of Chauhan. I was thirty-four when I found out about the name of my birthplace. I was living in London, had been living in England for sixteen years. I was writing my ninth book. This was a history of Trinidad, a human history, trying to re-create people and their stories ”.[43]

Naypolun atası Sipersad Naypol (Seepersad Naipaul) “Trinidad Guardian” qəzetinin müxbiri idi,müxbir olmaqla bərabər kiçik hekayələr də yazırdı.O, həmişə oğlunun yaradıcılıq fəaliyyətini dəstəkləyirdi və onu ruhlandırmaq, cəsarətləndirmək üçün əlindən gələni edirdi. Oğluna yazdığı məktubda o bildirirdi:

”Heç vaxt sənətkar olmaqdan qorxma.Devid Lourens də təpədən dırnağa qədər rəssam idi.Sən də Lourens kimi düşünməlisən. Onun nə dediyini həmişə xatırla “Sənət mənim üçündür”.(S.V)

“Don't be scared of being an artist. D. H. Lawrence was an artist through and through; and, for the time being at any rate, you should think as Lawrence. Remember what he used to say, ‘Art for my sake’.[44]

Naypol fəaliyyətinə müstəqil yazıçı kimi başlamışdı.Bu müddətdə bütövlükdə hansı irqə və sosial statusa malik olduğunu bilməyən Naypolun kimlik axtarışı öz Trinidadlı mənşəyini araşdırmağa başladığı dövrdə artıq o, ingilis ədəbiyyatının kanonik evinin divarlarını dəyişdirərək bir yazıçı kimi öz səsini ucaltmağın yoluna tapa bilmişdi.

Naypol xarakteristik müşahidələr apararaq belə nəticəyə gəlirdi ki : “ Mənim haqqımda verilən hər bir dəyər mənim kitablarımdadır.Mən kitablarımin nəticəsiyəm.Ədəbi fəaliyyətimin hər bir mərhələsində mən hiss edirəm ki, ola bilər deyilsin ki, mənim son kitabım ondan əvvəl yazmış olduqlarımı ehtiva edir”. [45]

Naypolun 2001-ci ilin sonunda layiq görüldüyü Nobel mükafatı uzun zamandan bəri gözlənilən nəticə idi. Bəzi tənqidçilərin fikrincə, Naypol Nobel mükafatına hələ 80-ci illərdə layiq görülməli idi. Çünki elə həmin illərdə Naypol artıq ədəbiyyatda öz sözünü demiş bir yazıçı idi. Yaradıcılığı boyunca yaşadığı çətinliklərə rəğmən bu mükafat onun karyerasının kulminasiya nöqtəsi idi. Mükafatı aldığından bəri Hindistana ilk ziyarətində Naypol deyirdi: "Biz buraya Hindistanda ədəbiyyatın qədimliyini qeyd etmək üçün deyil, müasir yazıları işıqlandırmaq üçün gəlmişik". [28]

Öz əsərlərində Naypol "Üçüncü Dünya"nın mədəni qeyri-müəyyənliyi ilə bağlı mövzulara və problemlərə və eyni zamanda Karib adalarında hindli kimi özünün şəxsi həyatının təcrübələrinin müxtəlif cəhətlərini, "kənar şəxs" in çatışmazlıqlarını bütün aydınlığı ilə təsvir edir, hətta İngiltərədə yaşadığı ilk 20 ildə o, özünü heç vaxt öz evindəki kimi hiss etmirdi və hələ də özünün orada "kənar şəxs" olduğundan xəbərdar idi.

Naypol fərdin xarakterində kolonializmin təsirini və müstəmləkəçilərin təqlidi kimi yaradılan identikliyin itirilməsini, xüsusilə də onun "Əldaqayırma" (Mimic Men) romanında elə əsərin adı idarəçi ölkə əhalisinin həyat tərzini və dünyagörüşünü təqlid edən və əks etdirən koloniya sakinlərinin vəziyyətini ifadə edir.

Postkolonial identiklik problemləri ilə Naypolun əsərlərində ingilis ədəbiyyatının ədəbi ənənəsi arasında mühüm əlaqə var idi. Bir yazıçı kimi Naypolun önəmi ondan ibarət idi ki, Naypol o yazıçılardan hesab olunurdu ki, yeni immiqrant cəmiyyətinin tək-cə əmək adamlarından, musiqiçilərdən, siyasətçilərdən ibarət olmadıqlarından ingilislərə xəbərdar etdi, öz səslərini ucaltmağı, ədəbiyyatda onlara da yer olduğunu deməyi bacardı.

Naypol da Hindistandan Trinidada miqrasiya edən babası kimi ikili diasporanın qurbanı idi. O, Oksford Universiteti Kollocində oxumağı qərara alır və daha sonra uşaqlığından bəri İngiltərədə yaşamaq arzusunu gerçəkləşdirərək burada qərarlaşdı. Ailəsinin vətəni olan Hindistanda deyil, Trinidada doğulduğuna

görə, üstəlik doğulduğu ölkədə deyil, tamam fərqli bir ölkədə təhsil aldığına, heç vaxt doğma vətəni adlandıra bilməyəcəyi bir ölkə olan İngiltərədə yaşamağa başladığına görə onun ruhunda, daxili aləmində həmişə tənhalıq, qurbətçilik hissi hökm sürürdü. Hara gedirsə getsin, getdiyi hər bir yerdə özünü qonaq kimi hiss edirdi. O, özü də həmişə etiraf edirdi ki, İngiltərə haqqında çox az şey bilir və burada onun bir neçə dostu var, lakin Trinidadda isə o, çox insanı tanıyırdı və demək olar ki, öz doğuldu yer haqqında kifayət qədər məlumatlı idi.

Onun üçün Hindistan öz əcdadının ölkəsi idi, başqa bir ölkədə doğulmasına (Trinidadda) və digər bir ölkədə (İngiltərədə) məskunlaşmasına baxmayaraq onun damarlarında axan qan yalnız bir ölkəyə mənsub idi. Naypol Londonda miqrant kimi yaşayırdı. Onun getməyə başqa bir yeri olmadığı üçün o, Londonu seçmişdi. Onun tənhalıq, təcrid olunma hissi əksər əsərlərində öz əksini tapırdı. Naypol həmişə Hindistan miqrantlarının problemləri ya da Trinidad, London, Şərqi Afrika mövzuları haqqında yazırdı. Onun fikrincə, bədii ədəbiyyat müasir həyatda təcrid olunma və absurdluğun meydana gəldiyi xüsusi bir situasiya ilə bağlı təcrübələri oxucuya çatdırmaq üçün təşkil olunub. [15]

”Üçüncü Dünya”nın təsvirini verən müəllif üçün bu dünya miqrantların yaşadığı koloniyalar dünyasıdır. Bu miqrantlar yaşamağa məcbur olduqları ölkəyə öz xüsusi adət-ənənələriylə gedirlər, hələ də onların bir kökü, əcdadı olmayan, yaşadıkları həmin bu yerlərdə aşağı təbəqədən olma hissi ilə dünya əhalisinin böyük bir əksəriyyətini təşkil edirlər. ”Üçüncü Dünya”nın ədəbiyyatı müasir yazılardakı fərdin miqrant vəziyyəti, onun yurdsuzluğuna görə düşdüyü çətin vəziyyəti, identiklik böhranı kimi ənənəvi halların çarəsiz təsdiqinin arxasında gizlənən əsil mənanı dilə gətirməkdən heç bir xüsusi cəhəti ilə istisnalıq təşkil etmirdi.

Naypolun Brahman mənşəyi onun orijinal nöqtəyi-nəzərini və həddən artıq subyektiv mövqeyini təsvirlərində açıq-aydın bəyan edir. Naypol təkcə müasir hindli kimliyinin həqiqi vəziyyətini deyil, eləcə də əsərlərindəki xarakterlərdə özünün şəxsi keyfiyyətlərini də əks etdirir. Hindli mənşəyi, Trinidadda anadan olması, İngiltərədəki

daimi məskunlaşması onun əsərlərində öz ifadəsini tapır. Naypol üçün Hindistanı dərk etmək özünü kəşf etməyə bərabər idi. Müəllifin Hindistana olan hissləri zaman keçdikcə və müəllif öz mənşəyi haqqında daha ətraflı məlumat əldə etdikcə, eləcə də Hindistanda demək olar ki, 30 il ərzində fərqli hadisələr baş verdikcə diqqətə layiq dəyişikliyə uğrayır.[29]

Dərin müşahidə bacarığı və ingilis dilinin poetik imkanlarından istifadə səriştəliliyi son dərəcə zəngin təcrübələri ilə müəllifə oxuculara öz ideyalarını göstərmək imkanı verir. Naypol təkcə Qərbi Hindistanın qeyri-adi yazıçılarından biri deyildi, həmçinin onun yaratmış olduğu xarakterlər də, şübhəsiz, bir o qədər cəlbedici idilər. Naypol o yazıçılardan idi ki, onların əsərləri ilk əvvəl postkolonial ölkələr, onların hazırkı vəziyyəti, fərdin identikliyinə kolonializmin təsiri kimi mövzulara diqqət edirdi.[39]

Naypol roman janrından xüsusilə postkolonial cəmiyyətlərin və ümumilikdə bütün post imperial dünyanın sahipsizliyi ilə bağlı ictimai araşdırma vasitəsi kimi istifadə edir. Naypolun romanlarında dərin məna var və o inanırdı ki, roman özünün dolaylı xüsusiyyətləri ilə əsərdəki gizli impulsları bəlli edir.

Qeyri-mənsubluq böhranı Naypolun əsərlərini oxuyarkən diqqəti cəlb edən xarakterik xüsusiyyətdir. Onun romanlarında müstəqillik və identikliyin güclü arzusu öz əksini tapır. Əsərləri İngiltərənin kosmopolitan mədəniyyətinə kolonial Trinidaddan ayrılan müəllifin şəxsi həyatı ilə bağlı motivlərin olduğu hissini verir. Naypol əsərlərində spesifik təhkiyə modeli əsasında oxucuda postkolonial və multikultural zaman və məkan duyğusu yaratmağa nail olur.[36]

Naypolun romanlarında London keçmiş Britaniya imperiyasının mərkəzi, müasir İngiltərənin paytaxtı, metropolis və meqapolis qismində hadisələrə təsir etmə iqtidarında olan tamhüquqlü personaj və mürəkkəb semiotik mexanizm kimi çıxış edir. Ümumiyyətlə, Naypolun əsərlərində multikultural məkanın simvolu qismində meqapolis xronotopunun xüsusi yeri vardır.

Multikultural Naypolun əsərlərində “London imkanın, dəyişikliyin, hibrid kimliyin, həm də cəmiyyətin transformasiyası kimi bir ideali təmsil edir”.Naypol üçün metropoliya, Britaniyanın paytaxtı sadəcə bir şəhər deyil, müxtəlif etnik qrupların və mədəniyyətlərin bir nöqtədə birləşdiyi bir məkandır.London kimi böyük meqapolislər də mətn kimi bir çox real faktların və bədii alluziyaların birləşdiyi mühitdə meydana gəlir.

Naypolun romanları forma baxımından da ümumi bir modelə sığışa bilər.Yazıçı eyni əsər daxilində bədii təsvir, avtobioqrafik çalarlar, sosioloji tədqiqat, jurnalist reportajı ünsürlərinin hamısından yararlanmağa üstünlük verirdi.Bu yolla da oxucuları sanki baş verən hadisələrin içərisinə çəkməyə, iştirakçıya çevirməyə çalışırdı.Multikulturalizm və multietnik mənsubiyyət, özgələşmə, melanxoliya hissləri, tənhalıq iztirabları, başqalıq və öz kimliyini axtarmaq, böyük şəhərlər və yad insanlar qarşısında qorxu Naypolun qəhrəmanlarının səciyyəvi xüsusiyyətini təşkil edir.

Naypol hər zaman düşünürdü ki, kolonial cəmiyyət müstəmləkəçi ölkələrin məhsuludur və bu cəmiyyətlərin mədəniyyəti və biliyi xaricdən gəlir.Naypolun əsərləri mühacir həyatı yaşayan fərdin mürəkkəb taleyi, cəmiyyətlərin, mədəniyyətlərin fərqliliyi və bunların nəticəsində meydana gələn qeyri-müəyyənliklər, eyni zamanda müstəmləkə situasiyasında hər nə olursa olsun, miqrantın özünə həyatda yer tapa bilmək üçün göstərdiyi mübarizə kimi mövzularla əlaqəlidir.[22]

Naypolun əsərlərində əsas mövzular “Üçüncü dünya”nın insanları üzərində müstəmləkəçiliyin zərərli təsirləridir.Bir yazıçı kimi o, insan təbiətinin eyni pessimistik təsvirinə, sürgün və özgələşmə problemlərinə görə Cozef Konradla müqayisə olunur.”Hindistanda barbarizm çox güclüdür,çünki onun dini tərəfi var”,deyə Naypol bildirirdi. “Konradın qaranlığı” (Conrad’s Darkness) əsəsində Naypol öz keçmişini “Yer üzünün Konradlı qaranlıq yerlərindən biri” kimi görürdü.[46]

Bəzi tənqidçilər Naypolu pessimistlikdə günahlandırırdılar.Lakin müəllif həmişə pessimistliyin nə mənaya gəldiyini belə bilmədiyini deyirdi.[15]

Britaniya ədəbiyyatına yeni nəfəs gətirən əksər multikultural yazıçılar kimi Naypolun da hekayə, povest və romanlarının əsərdən əsərə inkişaf edən dəyişməz mövzusu var.Bunlar milli-etnik azlıqların üzləşdikləri çətinlikləri,onların maddi və sosial mübarizələri,eyni məkanda müxtəlif mədəniyyətlərin yanaşı mövcud olmasının multikultural təsviri və bu vəziyyətin yerli və gəlmə əhaliyə təsiri kimi məsələlərdir.

Assimilyasiya, əsil britaniyalıya çevrilmək prosesilə milli mənsubluğun qorunması, öz milli mənsubluğunu qəbul etməklə özünüdərk, kimlik böhranı, hibrid identikliyi kimi mövzular Naypolun “Ömrün yarısı” əsərinin ideyasını təşkil edir. Hətta bundan əvvəl qələmə aldığı digər əsərlərində “ Sirlili masajçı”, “Elviranın səsvərmə hüququ “, “Migel küçəsi “, “Əldəqayıma “, “Partizanlar “, “Çayın döngəsi “ və s. romanlarında da müəyyən mənada eyni mövzuya müraciət edərək eyni problemin başqa formalarda təsvirini vermişdir.

“Cənab Bisvas üçün ev”(A House for Mr Biswas) əsəri Naypolun şah əsəri hesab olunur.Müəllifin özünün də etiraf etdiyi kimi bu əsər onun əsərləri içərisində özünə ən yaxın hesab etdiyi romandır.Bu o roman idi ki, Naypol əsəri yazdıqdan keçən 20 il ərzində romanı bir daha heç vaxt oxuya bilməmişdi,ancaq eyni zamanda məhz bu roman yazıçını məşhurlaşdırdı və onun Londonda yazıçı kimi “təcrübə” keçmək müddəti başa çatdı.[9]

Uşaqlığında gördüyü və hiss etdikləri əsasında yaratmış olduğu ən şəxsi və ən əyləncəli əsərlərindən biridir.Naypol yaradıcılığına komediya ilə başlamışdı və bu əsəri ilə hələ də komediya janrında da usta olduğunu sübut edirdi.Əsər iki hissəyə bölünür,proloq və epiloqdan ibarət olaraq romanı əhatə edir.

Bu tragikomik hekayə brahman kastasına mənsub olub Trinidadda yaşayan müstəqillik və identiklik axtarışında olan protaqonist Mohun Bisvasın (Mohun Biswas) həyatından bəhs edir.46 illik həyatında Mohun həmişə taleyi ilə- ömür boyu başına gələn fəlakətlərlə mübarizə apararaq öz həyatını dəyişərək müstəqil yaşamağa

nail olmaq istəyirdi. Atasının Bisvası çayda boğulmaqdan xilas etmək üçün özünün boğularaq dünyasını dəyişməsindən sonra qəhrəman daima bir yerdən başqa bir yerə sürüklənir.

Bisvas dünyaya göz açandan şanssız (3 övladın sonuncusu olan Bisvas dünyaya gecə yarısı astroloji cəhətdən uğursuz bir saatda hər bir əlində altı barmağı ilə gəlmişdi) idi, ancaq onun bütün arzusu özünə aid bir evinin olması idi – bu onun mövcudluğunun əsas təməli idi.[35]

Mohun Bisvas qismən müəllifin atasının prototipidir. Naypol bu xarakter və atası haqqında məhz belə demişdi:

“Mənim atam bütün məsələlərdə çox dərin düşüncəli bir insan idi. Onun yaraları başqa bir adamın deyə biləcəyindən daha dərin idi. Bu onun özündən qaynaqlanırdı, lakin o, əsil kişi(adam) ola bilmədi.”[24, s.8]

Roman komediya ilə faciəni birləşdirir, eyni zamanda qəhrəmanın çalışdığı işlərdə, afişa rəssamlığından jurnalistliyə qədər-onun son zəfərinə qədər olan mübarizəsini əks etdirir.

Yarı avtobioqrafik roman olan “Gəlişin müəmması”(The Enigma of Arrival) əsərində Naypol uzun illərin sərgərdan gəzintisindən sonra evə dönüşün sevincini İngiltərədə tapan Karib mənşəli bir yazıçıdan bəhs edir. Romanda Naypolun özünün İngiltərəyə ilk dəfə gəldiyi vaxt yaşadığı hisslər, Britaniya ədəbi mühitinə adaptasiya olmanın çətinliyi, multikultural məkanda yeni yaşam tərzinin fərdin şəxsi və sosial yaşamına təsiri öz əksini tapmışdır.

Bu əsərdə Naypolun şəxsi həyatı və təcrübələri ilə bağlı çoxlu paralellər mövcuddur. Baxmayaraq ki Naypol hələ də “müstəmləkə qəzəb”ini hiss etməkdə davam edirdi, lakin “Gəlişin müəmması”, həqiqətən də, yeni torpaqlara gəlişin hekayəsidir – mühacirlərin zalımların qədim torpaqlarında məskən salaraq öz tapdalanan şərəf və ləyaqətləri ilə yaşamağa məcbur olduqları müstəmləkə dünyasında onların, nəhayət ki, assimilyasiya olunduğunu göstərən bir əsərdir.

Roman yazının təsiri və yazıçı olmaq təcrübəsinin fərdin həyatında oynadığı rolla əlaqəlidir. Roman necə yazıçı olmaq olar və necə yazmaq olar suallarına tam mənasıyla cavab verməyə qadir olan bir əsərdir. Naypol görə, əsil yazıçı olmaq heç də reallıqla bağlı həqiqəti yazmaq deyil, əsas olan həqiqəti dərk etməkdir. Roman həmçinin miqrant yazıçı tərəfindən-sürgündə yazan, ölkə xaricində yaxud da öz keçmiş ölkəsində, və ya tərk etməyə məcbur olduğu və hal-hazırda yaşamağa məhkum olduğu şəhərdə ambivalent hisslərlə bağlı mövzulara da toxunur.[26]

Naypol öz ambivalent identikliyinə təməlinə yazıçı olmağın vacibliyini vurğulaya bilir. Ancaq bu da bir fakt idi ki, Naypol nə tamamilə öz keçmiş dünyasında idi, nə də tamamilə fərqli bir landşaftı olan öz yeni ölkəsinə yaxın ola bildi. O, sözün həqiqi mənasında heç vaxt bütövlükdə bu iki fərqli landşaft və keçmiş təcrübələrdən heç birinə mənsub olmadığı halda onların hər ikisini tarazlıqda saxlamağı bacarırdı. Əsərlərində də bu ənənəni davam etdirərək hər iki təcrübəni balansda saxlamağı bilən yazıçı yazdıqları ilə ədəbiyyatda mövcud olan ənənəni qabaqlamağı bacardı.

Roman müstəmləkəni sürgün, xəyali bir məkan arzusu, parçalanmış kimi təqdim edir. Hind əsilli Trinidadlı yazıçı Cekin İngiltərənin Uiltşir mühacir həyatından bəhs edən romanda təhkiyəçinin öz adını qeyd etməməsi oxucunu müəllif və narrator arasındakı fərq barədə düşünməyə vadar edir.

Təhkiyəçi öz doğma vətəni Trinidadan İngiltərəyə yazıçı olmaqla bağlı xəyalını gerçəkləşdirmək ümidi ilə gəlir. Lakin burda onu gözləyən yeni həyatdan tamamilə xəbərsiz idi. Birinci hissədə o, erkən orta əsrlərdə Uiltşirdə qərarlaşmağından danışır, daha sonrakı hissədə Trinidadan İngiltərəyə olan ilk səyahətini xatırlayır, sonuncu hissədə o, yenidən Uiltşirə—eyni məkana daha fərqli hisslərlə geri dönür, bir oymağının ağac lövhəyə hər dəfə daha fərqli və daha dərin oyuqlar qazdığı kimi.

Beş hissədən ibarət olan romanın “Cekin Bağı” (Jack’s Garden) adlanan birinci fəslində Naypol bağçanı həyatla dolu bir yer kimi təsvir edir və bu mülkün sahibi

olan Ceki salamlayır.Fəsli oxuduqca biz oxucuya aydın olur ki, Cek həmişə orda yaşamır və o, bu gözəllikləri öz əlləriylə, böyük əziyyətlə yaratmışdır, nəticədə bütün bu görüntünün məhz şəxsin xarakterini sərgilədiyinə təhkiyəçini inanmağa vadar edir.Cek yaşlandığına görə bağın rütübətliliyindən dünyasını dəyişdikdən sonra bağ yeni sahibləri idarə etməyə başlayır.Və bağ güllük-gülüstanlıqdan köhnə bir fermaya çevrilir.

“Səyahət” adlanan ikinci fəsildə o, daha çox ilk dəfə İngiltərəyə ayaq basdığı dövrdə qarşılaşdığı çətinlikləri, öz şəxsi təcrübələrini və fikirlərini qeyd edir.İngilis mədəniyyətindən tamamilə xəbərsiz olduğunu və Oksfordda təqaüd əldə etmiş yetkinləşməmiş bir gənc olduğunu vurğulayır.Bundan başqa, İngiltərədə pansionatda qaldığı vaxt yaşadığı təcrübələr, Uiltşirdə bu xoşa gələn bağ evini almazdan əvvəl Trinidada necə yaşadığı ilə bağlı xatirələr onun ağına gəlirdi.Eyni zamanda bir yazıçı kimi öz vəziyyəti barədə dərinlən düşünürdü və tezliklə anladı ki, o, İngiltərəni tərk etmək istəyir, lakin alınmadı, çünki onun bütün tamaşaçıları və işçiləri burada idi.Həqiqətən, o gündə tamamlamış olduğu bütün böyük əsərlərini yekunlaşdıraraq və iki-kolonial və imperial nəzər nöqtəsi arasındakı fərqləri daha dərinlən görərək belə bir nəticəyə gəlir.

Üçüncü fəsil “Ayvi” (“Ivy “), son iki - “Qara qarğa” (“Rook”), “Vida mərasimi “ (“The ceremony of Farewell”) adlanan fəsillərdə təhkiyəçi Alan haqqında danışır, romandakı “digər” yazıçı olan bu şəxs ingilis mədəniyyətinə daha doğma idi və ingilisləri daha yaxşı anlayırdı.Hekayə Trinidada Naypolun bacısının faciəvi ölümü və onun (bacısının) həyatını şərəfləndirmək üçün keçirilən hind mərasimi ilə başa çatır.

“Gəlişin müəmması” təhkiyəçi tərəfindən ifadə olunan həqiqəti sona çatdırmaq kimi görünür: *“Land is not land alone, something that simply is itself. Land partakes of what we breathe into it, is touched by our moods and memories”*[16,s.301]

“Torpaq sadəcə torpaq deyil, o sadəcə olaraq özü olan bir şeydir.Torpaq bizə nəfəs almağımızı xatırladır, bizim ruhumuza və xatirələrimə toxunur”.(tərcümə bizimdir–S.V)

Naypolun “Sirli massajçı” (The Mystic Masseur), “Elviranın seçki hüququ”(The Suffrage of Elvira) və “Migel küçəsi”(Miguel Street) əsərləri yazıcının Trinidadda keçirdiyi uşaqlıq illərinə əsaslanır. Trinidad hindlilərinin bütün bu nağılları işıqlı, tənqidi və müstəqil xüsusiyyət kəsb edir. Bütün bu əsərlər tənqidçilər tərəfindən müsbət qarşılandı və iki mükafata layiq görüldü.

Növbəti “Aralıq məkan “(The Middle Passage) romanı əsərin adından da göründüyü kimi “Beş cəmiyyətin təəssüratları”ndan – ibarət olan ingilis,fransız və holland– cənubi amerikalılar və qərb hindliləri bir əsərdir. Roman keçmiş koloniyalar olan Surinam, Guiana, Jamaica, Trinidada səyahətdən bəhs edir. Kitab Naypolun “borc alınmış” mədəniyyətləri olan yerləri ziyarət edərkən həmin yerlərin yoxsulluğunu, faydasızlığını, fanatizmini görərək bütün bunlara qarşı göstərdiyi sərt münasibətini əks etdirir. Postkolonial cəmiyyətin problemlərini müəyyən edərək açıqca bəyan etdiyinə, güzəştəz düzlüyünə görə yazıçı bir sıra mütəfəkkirlər tərəfindən tərifi layiq görüldü. Lakin eyni zamanda məhz bu kitab onu dövrün mübahisəli yazıçılarından birinə çevirdi. [18]

Naypolun fikrincə, Qərbi Hindistan cəmiyyətinin əsas ehtiyacı o yazıçılardır ki, onlar identiklik, həqiqi dəyər, mənsubluq, kimlik böhranı kimi məsələləri işıqlandırsın və idarəçi ölkənin koloniya sakinlərinə etdikləri zülmü dilə gətirməkdən, haqq sözünü deməkdən heç vaxt çəkinməsin.

Mədəni yerdəyişmə haqqında dəyərli əsərlərdən hesab edilən “Təqlidçilər” (Mimic Men) ustalıqla postkolonial dünyada müstəmləkə sakininin təcrübələrinə yol açır. Romanın əsas ideyası şəxsi identiklik axtarışında imperializmin psixoloji və siyasi nəticələri arasında əlaqənin araşdırılmasıdır. Britaniya asılığında olan Karib adasında böyüyüb boya-başa çatan hind əsilli Ralf Sinq (Ralph Singh) Londonun şəhərətrafi bir qəsəbəsində yaşamağa başlayır və öz xaotik mövcudluğunu mümkün qədər nizama salmaq üçün xatirələrini qələmə alır. Onun xatirələri uşaqlığında gizlicə xəyalını qurduğu qəhrəman Hindistanı əə bağlı paradoksları daha yaxından tanımağa imkan verdi. Özünün göstərişli, cazibədar bir ağdərili qadınla qısa müddətli evliliyini dəyərləndirən zaman Ralf onun əsil ingilis olmasını əngəlləyən məsələləri özü üçün aydınlaşdırmış olur.

Sinq Londona həyatını qaydaya salmaq, identiklikdən məhrum olmuş kimliyini axtarmaq üçün gəlir. Ancaq sadəcə olaraq başqa insanlarda gördüyü özünə çevrilir. Həqiqi identikliyi və azadlığı olmadan Ralf yalnız başqalarını təqlid edir. O, insanlara kobud rəftarına görə heç kimin bir dəfə onu tənbeh etmədiyinə, bu halının heç kimi narahat etmədiyinə çox təəccüblənir. Ralf üçün siyasət oyundan ibarətdir, həyatın özü də elə siyasətdir.

Onun qələmə aldığı xatirələri uşaqlığı ilə indiki həyatı arasındakı ziddiyyətləri, yad ölkədə təcrid olunmuş, tənha həyat tərzini əks etdirir:

“This present residence in London, I suppose, can be called exile “ [41,s.35]

“Londondakı hal-hazır ki həyatım, zənnimcə, sürgün adlandırılı bilər”.

Romanda keçmiş koloniya olan İzabella adası sakinlərinin müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkəni idarə edə bilməməsi, müstəmləkə həyat tərzinə alışmış əhali üçün Britaniyanı zəngin mədəniyyətin, nizam-intizamın, müvəffəqiyyətin simvolu kimi görmələri öz əksini tapmışdır. Onlar öz mədəniyyətlərini, adət-ənənələrini, irq və dinlərini idarəçi ölkənin sahib olduğundan daha aşağı bir dəyər kimi qəbul edirlər və bu səbəbdən özlərini onların sahib olduqlarından yüksəkdə dayanan imperiya ilə eyniləşdirməyə cəhd edirlər. Bütün bunlara baxmayaraq etnik mənsubiyyət, dini inanc, mədəni dünyagörüşü ilə Britaniyalılardan kəskin şəkildə fərqlənən yerli sakinlər müstəmləkəçilərlə assimilyasiya olmağa nail ola bilmirlər və nəticədə özge torpaqlarda müstəqillik qazansalar belə, özlərinə yer tapa bilmir, kimliklərini itirmə təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya qalırlar.

Beləliklə, əsərdəki keçmiş koloniya sakinləri Britaniyanın sahib olduğu həyat tərzini, dəyərlərini, dünyagörüşünü təqlid edən təqlidçilərə çevrilirlər. Onlar müstəqil olmalarına baxmayaraq milli birlik və kimlik hissindən məhrum olmuş, postkolonial məkanda öz yerini tapa bilməyən kütləni səciyyələndirir.

Postkolonial millətlər üçün tipik olan parçalanma və yadlaşma mövzuları yazıçının Buker mükafatına layiq görülmüş “Azad ölkədə”(In a Free State) romanında, eləcə də “Partizanlar” (Guerillas), “Çayın döngəsi” (A Bend in the River) əsərlərində təcəssümünü tapmışdır.

”Azad ölkədə” üç əsas şəxslə bağlı əhvalatlardan ibarətdir. Onlardan biri Bombeydən Vaşinqtona gələn xidmətçi, ikincisi Londona köçən iki qərbi hindistanlı qardaşlar və sonuncusu isə Afrika ölkəsindən səyahət edən yaxud da ordan qaçdıqları hesab edilən bir ingilis qadın və kişidən bəhs edən bir romandır. Bu əsər azadlığın mənası və yurdsuzluq haqqında maraqlı əsərlərdən biri hesab olunur.

“Azad ölkədə” əsəri iki qısa hekayədən və bir novelladan ibarət olmaqla müxtəlif mədəniyyətlər arasında mübahisəli əlaqələr və təcrid olunma mövzusu ilə bağlı məsələləri işıqlandıran bir romandır. Roman üç hissədən: “One out of Many”, “Tell Me Who to Kill”, “In a Free State”, proloq və epiloqdan ibarətdir. Bütün proloq və epiloqlar jurnaldan çıxarışlardır.

“The Tramp at Pireaus” adlanan proloqda təhkiyəçi Yunanıstandan Misirə dənizlə səyahəti zamanı gəmidə yaranan əlaqələri, bütün gördüklərini – gəmidə bir alman və iki livanlının nimdaş geyimli bir yaşlı səfillə pis davranışını müşahidə edirdi.

“The Circus at Luxor” adlı proloqda isə yazıçı, nəhayət, həmin misirlilərdən “turistləri qorumaq üçün” onların davranışına müdaxilə etməyi lazım bilir. O, bir parça çörək üçün gəlmiş uşaqları misirlilərin incitməsinə dözə bilmir. Turistlərin əksəriyyətinin baş verən hadisələri görməzdən gəlməsinə baxmayaraq bəziləri olmazın davranışlar etməkdə davam edirdilər. Yazıçı təhlükəsizlik işçisindən qamçını götürərək özü-özünə etiraf etməli olur ki, doğrudan da, postkolonial Misirdə hələ də heç nə dəyişməyib. “Azad ölkədə” əldə olunan azadlıq kosmos və rifahla deyil, xaos və zülmə nəticələnir.

Hekayələrin əsas mövzusu – xarici ölkələrdə yaşamağa cəhd edən və yad ölkədə azadlıq axtaran qürbətçilərin həyatından bəhs edir. Bu müxtəlif hekayələrin protaqonistlərini birləşdirən bir xüsusiyyət mövcud idi: Onların hamısı yeni mədəniyyətə uyğunlaşaraq yaşamağa çalışırdılar, lakin adaptasiya ola bilmədilər. Onların həyat təcrübəsi ümitsizlik, itki, çarəsizlik, kimlik böhranı kimi hisslərlə ifadə olundu.

“One out of Many” və “Tell me Who to Kill” əsərlərində birinci şəxsin dilindən danışan təhkiyəçilər öz uğursuzluqlarını nəql edirlər.”Azad ölkədə” adlanan hissədə isə üçüncü şəxsin dilindən nəql edən təhkiyəçi protaqonistlərin təcridolunmasını daha da artıq vurğulayır.“One out of Many” Vaşinqtona səyahət edən ağasını müşayiət edən hindli xidmətçi oraya gəldikdən sonra öz həyatını qazanmaq üçün ağası ilə əlaqələrini kəsir. O, təhkiyəsinə aşağıdakı sözlərlə başlayır :

“Mən indi amerikan vətəndaşıyam və Vaşinqtonda– dünyanın paytaxtında yaşayıram.Həm burada, həm də Hindistanda əksər insanlar mənim doğru qərar verdiyimi hiss edəcəklər.Lakin...”

“ I am now an American citizen and I live in Washington, capital of the world. Many people, both here and in India, will feel that I have done well. But...” [38]

Daha sonra roman boyunca xidmətçinin hekayəsi açıqlandı da məhz “amma” sözünün arxasında gizlənən məna oxuculara aydın olur.

“Tell Me Who to Kill” London köçən qardaşının ardınca oraya gələn qərbi hindistanlı gənc qardaşının təhsil almasına kömək edə bilmək üçün iki içdə çalışaraq əlindən gələni etməyə çalışır. Bu ürəkyandıran hekayə məyusluğun, çarəsizliyin insanları ümitsizliyə, rəhmsizliyə, nifrətə aparmasını oxuculara göstərir.

“Azad ölkədə” adlanan üçüncü novellada iki qürbətçi Britaniya vətəndaşı uydurma bir Afrika millətinin vətəndaş müharibəsinə qarşı zidd duyğuları olan iki şəxsin hekayəsindən bəhs edir.Bu hekayədəki ilk diqqətimizi çəkən şey məhz “azad” (free) sözüdür.Koloniya artıq müstəmləkəçilikdən azad olmasına baxmayaraq hələ də dəyişə bilməyib.Münasibətlər və düşüncələr yenə də eyni qalıb.

“Azad ölkədə” əsərində Naypolun bəşəriyyətə münasibəti pessimistik notlarla qeyd olunur.İlk dəfə bu əsərində peyda olunan bu ştrix onun sonrakı əsərlərində də – “Partizanlar”, “ Çayın döngəsi” davam edir.Naypolun fikrincə, bir insanın başqa bir insana qarşı insafsızlığı, göstərmiş olduğu zorakılıq heç bir mədəni və siyasi sərhəd tanımır.Güclü yenə də həmişəki öz üstünlüyündən istifadə edərək gücsüzü istismar

edəcək. Açıqlıq, şöhrətpərəstlik, axmaqlıq, sosial-iqtisadi status və irqi-ayrıseçkilik hər yerdə yenə hakim olacaq, postkolonial dünyanın heç bir cənnəti yoxdur.

“The only lies for which we are truly punished are those we tell ourselves.” [38]

“Biz, həqiqətən də, yalnız özümüzdə söyləmiş olduğumuz yalanlara görə cəzalandırılıyıq”

“Çayın döngəsi” (A Bend in the River) romanında hadisələr postkolonial Afrikada – müstəmləkə zülmündən sonra identiklik travmasına məruz qalmış bir neçə hindli afrikalıların, avropalıların və yerli afrikalıların yaşayışında baş verən dəyişikliklərin onlara təsiri cərəyan edir. Roman dörd hissədən ibarətdir: “The Second Rebellion,” “The New Domain,” “The Big Man,” və “Baitle.”

Əsər müəyyən mənada Cozef Konradın “Qaranlığın ürəyi” (Heart of Darkness) romanını struktur və məna baxımından xatırladır. Aşağıdakı nümunədə Səlimin təhkiyəsi ilə Konradın Marlousu arasındakı diqqət çəkən bənzərliyi görməmək mümkün deyil:

“Çayın və meşənin qaranlığında sən hər şeyi görə bildiyinə əmin ola bilərsən – hətta ay işığı olan gecə tam aydın görə bilmədən də. Sən suda avar çəkərkən səs salanda belə öz səsinə başqa birisinin səsi imiş kimi duyursan. Çay və meşə canlı varlıqlar kimi idilər və səndən daha güclü. Və sən özünü orada müdafiəsiz, dəvətsiz qonaq kimi hiss edirsən”. (S.V)

“ In the darkness of the river and forest you could be sure only of what you could see – and even on a moonlight night you couldn’t see much. When you made a noise – dipped a paddle in the water – you heard yourself as though you were another person. The river and the forest were like presences, and much more powerful than you. You felt unprotected, an intruder”. [34,s.8]

Afrikanın bu cür təbii, təhlükəli, başqa bir dünyaymış kimi təqdimatı Konradın Afrikanı təsvir etməsindən heç də fərqlənmir :

“ Going up the river was like travelling back to the earliest beginnings of the world, when vegetation rioted on the earth and the big trees were kings... You lost your way

on that river as you would in a desert and butted all day long against shoals trying to find the channel till you thought bewitched and cut off from for ever from everything you had known once – somewhere – far away – in an other existence perhaps”.[14,s.35]

“Dünyanın ilkin başlanğıclarına səyahət edirmiş kimi çaya doğru qalxdıqca, yer üzündə vegetasiya ilk dəfə baş qaldıran və böyük ağacların hələ də hökmdar olduğu bir zamanda sən səhradaymış kimi öz yolunu itirirsən.Və sehirlənmiş olduğunu düşünənə və bir dəfə–haradasa – çox uzaqda – bəlkə də başqa bir dünyada tanış olduğun hər bir şey ilə əlaqəni tamam kəsənə qədər nicat yolu tapmağa çalışarkən daima izdihamlı çarpışırsan”.(S.V)

Romanın protaqonisti, eyni zamanda təhkiyəçi Səlim(Salim) Konradın qəhrəmanı Marlou (Marlow) kimi iş tapmaq və yaşamaq üçün pul qazanmaq ümidiylə öz ölkəsindən başqa yerə yola düşür, lakin o, burada afrikan hindlisi olmadığı üçün öz identikliyinə təhdid olunma təhlükəsi ilə qarşılaşır və İngiltərəni tərk edərək yenidən Afrikaya qayıdır.Afrikada bir meyvə-tərəvəz dükanı açıb ticarətlə məşğul olan Səlim Afrikanın müstəqillikdən sonrakı qarma-qarışıqlığı içərisində əlinə düşən fürsəti dəyərləndirərək bir iş adamı olmağa çalışır.Həm xarakterinə, həm də həmişə özünün başqalarından fərqli olduğunu düşündüyü üçün yerli xalqla qaynayıb-qarışmır.Lakin sonralar həmin xalqın bacarığını və çalışqanlığını görərək onda paxıllıq hissi baş qaldırır.

Səlimin fikrincə, müstəqillikdən öncəki Afrika daha yaxşı vəziyyətdə idi, çünki onun daha çox sakini var idi (onun kimi insanlar üçün bu cür münasibət tamamilə normal sayılırdı) :

“ You could imagine the land being made ordinary, fit for men like yourself, as small parts of it had been made ordinary for a short while before independence – the very parts that were now in ruins” . [34,s.9]

“ Sən müstəqillikdən əvvəl qısa müddətlik olsa belə, bu yerlərin adi bir yer olduğunu, bizim kimi insanlara uyğun olduğunu təsəvvür edə bilərdin”.(S.V)

Səlim sahilkənarı bir şəhərdə bir neçə nəsillərin uzun illər yaşadığı, daha çox ticarətlə məşğul olduğu Hindistan müsəlmanlarından idi. Təhkiyəçinin nitqindən onun əxlaqlı, həssas, düşüncəli, lakin intellektual olmayan bir gənc olduğu anlaşılırdı.

Kitabın “The Domain” (Diktator) və “The Big Man” (Böyük adam) adlanan hissəsində Səlim postkolonial Afrikanın önəmli şəxslərindən hesab olunan – Mubutu, İdi Amin kimi tipik afrikalı imtiyaz sahibi, “böyük” adamı, müharibə lordlarını təqdim edir. Bu diktator, əlbəttə ki, komik, təhqiredici jest kimi təqdim olunan imtiyazlı şəxsin yeniliklə bağlı təcrübəsini göstərir. Səlimin fikrincə, bu diktator:

“O, müasir Afrikanı yaratdı. Digər dünya dövlətlərini onun yaratdığı bu möcüzə çox heyrətləndirdi. Köhnə Afrika kəndlərinin yanından onlara baxmadan ötüb keçdi və dünyanın başqa ölkələri ilə yarışa girə biləcək hər şeyi Afrika üçün yaratdı”. (S.V)

“He was creating modern Africa. He was creating a miracle that would astound the rest of the world. He was by-passing real Africa, the difficult Africa of bush and villages, and creating something that would match anything that existed in other countries”. [34,s.101]

Əsərin sonunda bir təsadüf nəticəsində çəhərin yeni vəkili Ferdinandın köməkliyi ilə həbsdən azad olan Səlim bunun özünün gücü hesabına deyil, taleyin ona bəxşişi olduğunu görə bilmir. O, nə zaman zamanın, nə zaman taleyin doğru olduğunu görməyə qadir deyildi.

“Çayın döngəsi” romanı postkolonial siyasət və şəxsi narahatlıq, identiklik yaratmaq cəhdləri haqqında yazılmış bir romandır. İdentiklik böhranı şəxsi, siyasi, iqtisadi cəhətlərdə daha aydın görünürdü. Naypolun digər əsərləri kimi, bu romanı da sürgün dilemması : keçmişdən asılı olmaq zərurəti və eyni zamanda onu rədd etmək ehtiyacı öz əksini tapır. Eyni zamanda bu romanında dərin pessimistik nəzərlərə rast gəlmək mümkündür. Müstəmləkəçilikdən azad olduqdan sonra həyatda qalmaq və mübarizə aparmaq üçün “Üçüncü Dünya”nın acizliyinə qarşı qəzəbin ifadəsi əsərdə aydın şəkildə hiss olunur.

II FƏSİL.Naypolun “Ömrün yarısı”əsərində identiklik problemi

2.1.Somerset Çandranın identiklik “mübarizəsi” və postkolonial toplumun problemləri

“Ömrün yarısı” zəhmətlə, bacarıqla əldə edilən müvəffəqiyyətdir və bu əsər Naypolun yaradıcılığının kulminasiyası kimi dəyərləndirilə bilər, çünki bu roman demək olar ki, müəllifin bütün mövzularla bağlı düşüncələrini özündə birləşdirir. Naypol bu romanında məhrum olma (öz vətənidən), daimi sürgünün xarakteristikası kimi məsələləri vurğulayır.

Eyni zamanda bu əsər kolonial və postkolonial dünyaların əsas məsələləri-yurdsuzluq, qeyri-mənsubluq, təcrid olunma və özgələşmə ilə bağlı Naypolun düşüncələrini özündə birləşdirən bir “ərimə qazanı” (melting pot)dır.Bu şah əsər öz hibrid identikliyi ilə bərişən Vili Somerset Çandranın daxili rahatlıq tapmaq üçün,eləcə də bundan sonrakı həyatında uğur qazanmaq üçün hind kimliyini dərk edərək öz etnik mənsubiyyətindən yararlanmaq qərarını əks etdirir.Naypol da öz qəhrəmanının mühacir kimi vəziyyətini, onun narahatlığını, natamamlığını, Vilinin həyatına faciəvilik gətirən, daxilində gizlənən,yalnız ona məlum olan, hətta özünə belə etiraf etməkdən qorxan böyük ağırlarını böyük ustalıqla qələmə almışdır.

“Ömrün yarısı “ Hindistanda “yanlış“ bir evlilikdən dünyaya gələn Vili Çandranın (Willie Chandran) öz milli mənsubluğuna nifrətlə yanaşmasını, onu hər məqamda inkar edərək özünü əsil ingilis kimi aparmaq uğrunda göstərdiyi cəhdləri, hindli olduğunu bəlli etməyə çalışmasa da, xarici görünüşünün daima onu ələ verdiyini, doğulduğu şəhərdən çox uzağa, əvvəlcə Londona, sonra Afrikaya uzanan bu səyahət Viliyə özünü, həmişə utandığı ailəsini, ölkəsini tanımaq və anlaya bilmək üçün bənzərsiz fürsətlər təqdim edən, əsərin sonunda öz hibrid identikliyi qəbul edərək, öz kimliyini , öz “mən”ini tapmasını nəql edən bir romandır.

Təhkiyəçi əsərin əsas qəhrəmanı olan Vili Çandrandır.Roman Vilinin atasına verdiyi “Niyə mənim adım Willie Somerset Chandrandır? “ sualı ilə başlayır.Hindli

bir atanın övladına nə üçün bu adı seçməsi daima Vilinin məktəbdəki yoldaşları tərəfindən gülüş hədəfinə çevrilməsinə səbəb olurdu :

“Willie Chandran asked his father one day, 'why is my middle Name Somerset? The boys at school just found out and , and they Are mocking me. His father said with a great joy, 'you were named after a great English writer. I am sure that you have seen his books about the house.' ... Arid this was the story Willie Chandran's father began to tell. It took a long time. The story changed as Willie grew up. Things were added and by the time Willie left India to go to England this was the story he had heard “[25,s.1]

Əslində romanın başlanma səbəbi olan bu mühüm sual əsərin qəhrəmanının hər cür alçaldıcı suallarla qarşılaşma səbəbi olan adının qoyulma səbəbinin atası tərəfindən cavablandırılmasına baxmayaraq o, öz keçmişi haqqında heç nə bilmirdi. Buna görə də atası ona onun adının qoyulma səbəbini məhz öz həyat hekayəsini danışmaqla başlayır.

Hindistanın brahmanlar kastasına mənsub olan bu ailənin bütün üzvləri dindar olub, bir ibadətgaha xidmət edərək yaşayırdılar. Vilinin ədəbiyyat fakültəsində təhsil alan atası isə qanunlara tabe olmamağı, rahibləri rədd etməyi, atasının xəyallarını gerçəkləşdirərək Hindistan hökumətinə xidmət etməməyi və universitet müdirinin qızı ilə evlənməklə bağlı ümidlərini puç etməyi, müstəqillik hərəkatının lideri Mahatma Qandinin azadlıq haqqında, Hindistanın kastalara bölünməsinin yanlışlığı haqqındakı düşüncələrinə qulaq verməyi qərara almış və öz müstəqilliyini, ailəsindən asılı olmadığı və sərbəst qərar verməyə haqqı olduğunu düşünərək və ailəsinə qarşı çıxaraq ən aşağı kastaya mənsub bir qızla evlənməyi qərara alır.

Sahib olduğu yeganə ailə mirasını fəda edən gənc artıq etdiyi işdən peşiman olmuşdu. Lakin geriye dönüş yox idi. Ağına gələn ilk şey atasının (Vilinin babası) illər öncə etdiyi şeyi təkrarlamaq – ibadətgaha sığınmaq, etdiklərinin kəffarəsini ödəmək üçün Mahatmanın etdiyi kimi səssizlik andı etməyi qərarlaşdıraraq günlərin

bir günü Buddanın atasının sarayını tərk etdiyi kimi o da (Vilinin atası) yaşadığı evi tərk edərək ibadətgha yollandı.

Üç ay onu ziyarətə gələnlərlə bir kəlmə belə kəsməyən gənc artıq hər kəsin gözündə fədakar biri kimi canlanırdı,bu səssizlik andı hörmət hətta şöhrət qazanmasına yol açdı.Bir gün onu ziyarətə gələnlər arasında Somerset Moem (Somerset Maugham) və dostu da var idi.Yazıçı ona bir kağıza yazaraq “*Xoşbəxtsənmi?*”sualını vermiş, Vilinin atası isə cavabında “*Səssizliyimdə az adam.Budur xoşbəxtlik.*” demişdir.[25,s.31]

Yazıçı bu fədakar gəncdən təsirlənərək öz ölkəsinə qayıtdıqda Hindistanla bağlı xatirələrini əhatə edən məqalələrində məhz Vilinin atasından da bəhs etmişdir. İbadətgha tərk edərək normal həyatına davam edən gənc aşağı kastadan olan həmin qızla evlənərək həyatına davam edir. Ancaq bu utanc heç vaxt onu tərk etmədi,müalicəsi olmayan xəstəlik kimi xatirələrinə,bütün nailiyyətlərinə(başqa bir müəllif də onun ibadətghadakı səssizlik andı haqqında yazmışdı) kölgə salırdı.Hüznünə sığındı.Artıq bu hüzn onun xarakterinin bir hissəsinə çevrildi,hətta elə bir hala gəldi ki, günlərlə hüznü olmasına baxmayaraq nə üçün hüznü olduğunu belə unutmağa başladı.Bu evlilikdən Vili adlı bir oğlu dünyaya gəlir.Yeganə duasının oğlunun anasına bənzəməməsi olsa da,duası qəbul olmur.Oğlu bütün üz cizgiləri ilə anasına bənzəyirdi.Ancaq həmişə kiçik bir ümidlə oğlunda öz kastasına mənsub cizgilər axtarırdı.Somerset Moemə heyranlığından oğluna Vili Somerset Çandran adını verir.

Daha sonra bir qızı dünyaya gəlir.Sanki ilahi ədalət “*cəza*”sını verirmiş kimi bu uşaq da anasına bənzəyir:

“Bənzər bacarıq ona da bəxş edilər ümidi ilə qızıma müstəqillik hərəkətinin məşhur qadın şairi Sarojinin adını qoydum,çünki Sarojini vətənpərvər olmasına və şeirləriylə hər kəsin heyranlığını qazanmasına baxmayaraq çirkin idi.”[25,s.34]. Müəyyən mənada qız adını doğrultdu.Yaşlı bir almanla ailə həyatı quran Sarojini yoldaşının işi ilə əlaqədar olaraq əvvəlcə Berlində,daha sonra bir müddət Kubada

yaşadı, evləndikdən sonra ərinin başqa bir qadınla evli olduğunu öyrənir və Almaniya qayıdaraq mənsub olduğu ölkəyə məxsus olan adətləri unudaraq (hindlilərə məxsus sari geyinmək əvəzinə artıq bir avropa vətəndaşı kimi geyinməyə başlayır, bir neçə sevgilisi olur) təkbaşına yaşamağa başlayır.

Romanın birinci fəslində atasının öz keçmişini Viliyə danışması və Vilinin bu etiraflar nəticəsində atasından, mənsub olduğu kastadan, hətta ölkəsindən nifrət etməsinə səbəb olur.

Romanın ikinci fəslində oğlunun təhsil almağına yardımçı olmaq ümidilə atası Londonda yaşayan dostlarına məktub yazır. Onlardan biri Willie'nin Londona gələrək burda özəl bir kollecdə təhsil almasına yardımçı olacağını bildirir. İyirmi yaşında doğulduğu Hindistanı tərk edərək Londona gələn gənc Vilinin metropolis haqqındakı düşüncələri diqqəti cəlb edir, bütün həyatı boyu daim "pərilər ölkəsi" Londona can atan, macərə axtarışında maraqlı həyat yaşayacağını və arzularını gerçəkləşdirəcəyini düşünən Vilinin bütün xəyalları puç olur. Onun təsəvvüründə olan İngiltərənin obrazı realıqla uzlaşmır, "arzular şəhəri" nə gəliş miqrant Vili üçün əsas etibarilə məyusluq və mövcud olan bir çox stereotiplərin yenidən qiymətləndirilməsi ilə nəticələnir. Öz doğma vətənindən İngiltərəyə təhsil almaq ümidi ilə gəliş Vili üçün təsəlli axtarmqla başlayır. [32, s.39]

Hindistanda oxuduğu məktəbin savadlı tələbəsi olmasına baxmayaraq buraya gəldikdən sonra Vili aşağı kastanın Hindistan haqqında, digər dinlər haqqında, hətta köləlik etdikləri kastaya mənsub insanların dini haqqında belə heç bir şey bilmədikləri kimi, o da yaşadığı dövr haqqında heç bir şey bilmədiyini anladı, sən demə o, bütün bu illər ərzində cəhalət dənizində üzürmüş.

İngiltərdə yaşadığı müddətdə yamaykalı Persi Kato (Percy Cato) ilə, Persinin qız dostu Cunla (June) və daha sonralar onun kimi öz identikliklərini axtaran Petrida və Rogerlə tanışlığı onun həyatında müəyyən dönüş nöqtələrinə səbəb olur.

Naypol romanda Hindistan cəmiyyətini, onların kastalara ənənəvi inancını, yalnış hərəkətlər olunduğu təqdirdə bunun əvəzini ödəmək və bağışlanmaq üçün aclıq və səssizlik andı kimi saxta tabuları Vilinın atasının timsalında onun qarşılaşdığı bütün bu çətinlikləri təsvir edərək hindistan cəmiyyətinin mənzərəsini yaradır. Vilinın anadan olması belə əslində böyük bir sual işarəsi idi, çünki brahmanlar kastasına mənsub atasının aşağı kastadan olan anası ilə evlənməsi belə qadağan idi. Bunu Vili ilk dəfə məktəbdə –anasının oxuduğu məktəbdə təhsil alarkən başa düşdü. Bu düşüncə onun ağılından çıxmıdı və bundan sonra onun yaşadığı cəmiyyətdə identiklik axtarışları başladı :

“And that was how, when he was twenty, Willie Chandran, the mission school student who had not yet completed his education, with no idea of what he wanted to be, expect to get away from what he knew ....

Went to London “[25,s.51]

“İyirmi yaşı olanda missioner məktəbində təhsilini tamamlamamış Vili Çandranın gələcəkdə hansı işlə məşğul olacağına dair heç bir ümidi yox idi, bildiyi tək şey yaşadığı yerdən uzaqlaşmaq istəməsi və Londona getməsi idi.(S.V)

Naypolun digər əsərlərində olduğu kimi “Ömrün yarısı” əsərində də identiklik böhranı Vilini İngiltərəyə gedənə və orada mühacir həyatı yaşamağa başlamasından sonra da davam edir. Onun təhsili də məcburi idi, könüllü şəkildə qəbul olunan heç bir hərəkət, heç bir xüsusi missiya yox idi.

Vili, əslində, öz kimliyinə, ailəsinə olan nifrətini dəyişməyə istiqamətli səy göstərməyə çalışır. Lakin daxil olacağı mühit özü kimi “kənar adamlar”dan ibarət olur. Təxminən onunla yaxın keçmişi olan yamaykalı Persi Kato ilə tanış olan, lakin öz keçmişləri barədə bir-birilərinə həqiqəti demədən, hər ikisi uydurma bir əhvalat uyduraraq özlərini fərqli insanlar kimi təqdim etmişdilər. Persi öz atasını Panama Kanalında işləyən mirzə kimi təqdim etmişdi, lakin Vili onun yalan danışdığını dərhal başa düşmüşdü. Naypol onları romanda bu şəkildə təqdim edir :

“both exotic, both

on scholarship, had been wary of one another in the beginning, but

now they met easily and began to exchange stories or their antecedents... He's lying. That's foolish story. His father went there as a labourer" [25,s.61-62]

"Həm əcnəbi olmaları, həm də təqaüdlə oxumaları əvvəlcə onları bir-birindən məsafəli olmağa sövq edirdi, lakin indi onlar rahatlıqla görüşürdülər və öz hekayələrini fərqli şəkildə bir-birlərinə danışmağa başladılar...O yalan danışdı.Bu axmaq bir hekayə idi.Onun atası oraya fəhlə kimi getmişdi."(S.V)

Vili də öz növbəsində, özünəməxsus yalanını uydurdu.Kollecdəki tələbələrdən heç biri Vilinin ölkəsi haqqında, onun mənsub olduğu kasta haqqında bir şey bilmədiyi üçün o, özünü istədiyi kimi tanıtdırmaqda azad idi.Anasının bir xristian, atasının isə Brahman olduğunu deyərək bir növ sözlərlə, gerçəkliklə oynayaraq özünün arzuladığı gerçəkliyi özü üçün yaratdı. Bir çox insanlarla əlaqə quraraq İngiltərə həyatının hər üzünə bələd olan, etnik və mədəni identikliklə bağlı tərəddüdlər yaşayan baş qəhrəmanın cinsi həyatında baş verən xaotik münasibətlərdən də bəhs olunur.

Dostu Roger ondan *"bundan sonrakı həyatında nə etmək qərarındasan?"* soruşduqda, Vili: *"Yazmaq istəyirəm"* deyər cavablamışdı.[25,s.73]

Yazıçı olmaq qərarına gələn Vili Hindistanda missioner məktəbində oxuduğu vaxt yazdığı hekayələri incələmək üçün vəkil dostu Rogerə verir.Bütün diqqətini hekayə yazmağa yönəldir.Ancaq hekayə yazarkən daha öncə bəhs etdiyi ailəsini və keçmişini xəyali olaraq yenidən təsvir etdiyinin şahidi oluruq.Ancaq bu dəfə hekayələrin mənbələrini dəyişdirir.Vilinin qəzetlər üçün yazdığı hekayələr belə onun təxəyyülünün məhsulu deyil, köhnə Hollivud filmlərindən ya da başqa müəlliflərin əsərlərindən götürülürdü.

Beləliklə, hisslərini onun özünə bənzəməyən xarakterlər vasitəsilə daha da yaxşı ifadə etdiyini gördükdə Vili təəccüblənmişdi.Lakin hekayələrini demək olar ki, əksər nəşriyyatlar qəbul etmirdi və ona elə gəlirdi ki, dünyanı unutmağa çalışarkən dünya özü onu unutmuşdu.

Vili hekayələrində olduğu kimi, gerçək həyatında da tez-tez irqi identiklik, mənsubluq, kimliklə bağlı mövzular ətrafında daha çox düşünürdü. Roger bir dəfə evində verdiyi ziyafətdə gələn qonaqların əksəriyyətinin ikili identikliyə sahib olmaları və gecə boyu danışılan əsas mövzular da hibridlik, irqi ayrı-seçkilik kimi məsələlər idi. Rogerin dəvətində danışılan bu mövzular daima Vilini yaddaşından silmək istədiyi gerçəkliliklə üzləşdirir. Məsələn, qonaqlıqda redaktorun söylədikləri ona çox təsir edir, onun öz həyatı haqqında düşünməsinə səbəb olur: *”Atası haqqında düşünməyə başladığının fərqi vardıqda çox təəccübləndi və sonra özü haqqında düşünməyə başladı”*[25,s.87]

Redaktor haqqında bir hekayə yazan Vili bunun sayəsində yenidən öz həyat yoluna simvolik dönüşü gerçəkləşdirir. Konkret müstəvidə isə irqi qiyamlar baş qaldırdığı zaman isə öz kimliyinin tanınacağından utanaraq və özünün təhdid edilmiş hiss edərək evdən çölə çıxmadı: *“Din və kasta məsələləriylə əlaqəli ciddi problemlər baş verən zaman da Vili öz vətəninə də eynisini edərdi.”*[25,s.94]

Məkan olaraq vətəninə uzaqda olsa belə, eyni həyat yolu və taleyinin onu daim izlədiyinin şahidi olur. Atasından gələn bir məktub tam olaraq bu irqi üsyanlara uyğundur, atası bacısı Sarojinini bir almanla evləndirmək qərarına gəlmişdi. Atasının məktubunda: *“ Sarojinin xarici bir vətəndaşla evlənməkdən başqa ümidi olmadığını düşündüyümü bilirsən, anca bu evliliyin mənim özümü də təəccübləndirdiyini etiraf etməliyəm.”*[25,s.96] deyə yazırdı və beləliklə, ailəsində öz kökündən qopma, özgüləşməyə doğru irəliləmə mövzusunun bacısı tərəfindən də davam etdirildiyini görə bilərik.

“ İkinci tərcümə” (A second Translation) adlanan üçüncü hissədə utanc, nifrət, qaçmaq və arayış mövzuları öz əksini tapır. Bu hissədə danışılan məsələlər elə Vilinin həyatında olduğu kimi hekayələrin yarım qalmışlığına, hadisələrin davamlı olaraq yenilənib əvvələ qayıtmasına işarə edir.

Hekayələrini yazmaqda davam edən Viliyə bir gün Ana adlı bir qızdan hekayələrini bəyəndiyi, ilk dəfə bir müəllifin əsərində özünü görə bildiyi, məkan

fərqli olsa belə,dünyanın hansısa bir yerində onun kimi düşünən və hiss edən bir insan olduğuna sevindiğini ifadə edən məktub gəldi :

“I feel I had to write to you because in your stories for the first time I find moments that are like moments in my life, though the background and material are so different. It does my heart a lot of good to think that out there all these years there was someone thinking and feeling like me” [25,s.124]

Bu səmimi məktub onların tanış olmasına, hər ikisinin qarışıq milliyəti olduğu və həyatda tam deyil, yarım mövqeyə malik olduqları üçün anlaşı bilmələrinə, Vilinin onunla birlikdə qızın vətəni olan Afrikaya getməsinə səbəb oldu.Ana öz hekayəsini Viliyə danışan zaman da o, hələ də daxilində fərqli identikliyinə olduğunu hiss edir və onu axtarmaqda davam edirdi.Kimlik axtarışının kulminasiya nöqtəsinə çatdığı anlar başqa bir səfərin başlanğıcı olmaqda davam edirdi, halbuki bacısı Sarojini ona yazdığı məktubda dediyi kimi : *“Mənsub olduğun nəslin həyat yolu səni rahat buraxmayacaq.Sən də atan kimi sonuna qədər köhnə dəyərlərə sadıq qalacaqsan.”*[25,s.111]

Londonda yaşamaq üçün konkret bir yer tapa bilməyən, identiklik axtarışlarını davam etdirən Vili Anayla Afrikaya gedəndə belə şüurlu şəkildə haraya getdiyini bilmirdi.*“O, ancaq Hindistana geri dönə bilərdi, bunu da qətiyyənlə istəmirdi”.*He can *“only go back to India, and he does not want that”* [25,s.21]

Mədəni identiklik yeni bir yol axtarışına və insan axınında yeni bir mənə yaratmağa diqqət yetirirdi.Vili Afrikada Anayla yaşamağa davam edəndə də öz kimlik axtarışlarını davam etdirirdi.Ananın vətəninə müstəmləkəçilik sistemi yavaş-yavaş aradan qalxırdı.Lakin Vili hələ də Londonda və Afrikada olduğu kimi, bu ölkədə də yad və kənar adam olaraq qalmaqda idi.Ona görə də indi daha çox təcrid olunma, özgüləşmə duyğusundan əziyyət çəkirdi.Lakin ilk dəfə Afrikaya gəldiyi zaman gördüklərinin mənasızlığı qarşısında o, burdanda qaçmaq istəyinə qapılır. Artıq orada yaşamağa davam etmək istəmirdi :

“I don’t know where I am. I don’t think I can pick my way back. I don’t ever want this view to become familiar. I must not unpack. I must never behave as though I am staying. [25,s.135]

“Harada olduğumu bilmirəm.Düşünürəm ki, geri dönə bilərəm.Bu vəziyyətin tanış hala gəlməsini isə heç istəmirəm.Mən heç çantamı belə boşaltmamalıyam.Mən heç vaxt burada davamlı qalacaqmış kimi davranmamalıyam.”(S.V)

Hər gün sabah “Afrikanı tərk edəcəyəm” düşüncəsilə on səkkiz il orada Ana ilə birlikdə yaşadı.Afrikada yaşadığı illər ərzində nə Ana,nə də başqası onun həqiqətən nələr çəkdiyini,yad mühitə uyğunlaşmaq üçün göstərdiyi cəhdləri gördü.Amma Afrika həyatı Viliyə daxilində başqa bir mənliyi olduğunu hiss etdirdi. Londonda heç olmasa yazıçı Vili Çandran kimi tanınan Afrikada sadəcə “Ananın londonlusu” (Ana’s London Man) kimi tanınırdı.[25,s.145]

İllər sonra Portuqaliya koloniyası Mozambikdə mülklərində yaşayarkən Ana babasının və atasının hekayəsini Viliyə danışdıqdan sonra onun hekayələrində uydurma həyatla bağlı motivlərə heyran olduğunu, çünki bu məsələrin onun həyatında baş verdiyini deyirdi :

“That was just before I met you. I think you will see now why your stories spoke to me. All the bluff, the make-believe, with the real unhappiness. It was uncanny”[25,s.156]

“Bütün olanlar səninlə tanışlıqdan əvvəl idi.Və düşünürəm ki, sən indi niyə hekayələrinin mənə bu qədər təsir etdiyini burada görəcəksən.Bütün uydurma, aldatma və həqiqi bədbəxtlik – bunların hamısı həm qəribə, həm də əsrarəngiz idi.(S.V)

Vilinin yeganə təsəllisi bu yarım dünyada (*“half – and – half world”*) özü kimi “qarışıq dostlar”la (*“half – and – half friends”*) əhatə olunması idi.[25,s.160,169]

Sürgün həyatı yaşayan bu insanlar özlərinin vətən itkisi, sahipsizlik, yad mühitə adaptasiya zamanı yaşadığı çətinliklər, tənhalıq kimi hisslərini Vili ilə paylaşırlar.

Dil insanın identikliyi daha aydın ifadə edir.Doğma dilini itirmək öz doğma mədəniyyətini və həqiqi identikliyi itirməyə yol açır.Hindistandan Londona, ordan da Afrikaya gələn Vili bir yerdən başqa bir yerə sürükləndiyi üçün öz doğma dilini itirir.Londonda təhsil aldığı üçün ingilis dilinin öhdəsindən yaxşı gəlməyi bacarırdı.İngiltərədə yazıçılıq fəaliyyətinə başlayan, müəyyən mənada ictimai rəy qazanan Vili indi Afrikada başqa bir dildə ünsiyyət qurmaq məcburiyyəti ilə qarşılaşır.Bir yazıçı öz doğma dilini itirsə, o susur və öz gücündən məhrum olur.Və biz bu əsərdə ingilis dilinin universal bir dil kimi, o cümlədən diasporanın dili kimi əhəmiyyətini görürük.Birinin ana dilini müstəmləkəçilik dövründə imperiyanın dilini öyrənərkən mühafizə edə bilməsi mühacirlər üçün, kolonial mövzular üçün önəmli bir məsələdir.Vili də ingilis dilindən istifadə edərək öz nəslə və mədəni tarixini uyduraraq, imperial gücdən yazaraq gələcək üçün həyatda öz mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışırdı.

Afrikadakı həyatından keçən bir il müddətində Vili burada bir çox “qarışıq”millətdən olan dostlarla tanış olur və onların öz ikili identikliklərini açıb-ağartmaqdan utanmadıqlarının şahidi olur:

*“that the world I had entered
was only a half-and-half world, that many of
the people who were our friends considered
themselves, deep down, people of the
second rank. They were not fully
Portuguese, and that was where their own*

ambition lay”[25,s.160-161]

“Mənim daxil olduğum dünyanın özü elə yarım dünya idi, bizim dostlarımız olan burdakı əksər insanlar ürəklərinin dərinliklərində özlərinin ikinci mənşəbə(sinfə) aid olduqlarını hesab edirdilər.Onlar əsil portuqallar deyildilər.”

Özünün obyektiv müşahidələrinə əsasən Vili şüurlu şəkildə dərk edir ki, öz homogen mədəni irsini və itkisini onlarla paylaşır.Əslində o, bütün bunları gördükdən sonra ailəsinin keçmişi və mədəni kökləri ilə bağlı həqiqəti açıb söyləmək istəyir, lakin sonra Hindistandan, İngiltərədən, daha sonra Afrikaya qədər uzanan identiklik səyahətinə baxaraq özünün dəyərli mədəni keçmişini itirdiyi anlayır və öz subyektivliyini yenidən yaratmağı arzulayır.Və nəhayət, o, sərgərdan həyatını sonlandıraraq yeni bir həyata başlamaq qərarına gəlir.[23]

Afrikadakı darıxdırıcı və tənhalıq hissi onun Graca adlı evli bi qadınla, eyni zamanda fərqli qadınlarla münasibətinin başlamasının təməli olur. Vilinin mülklərinin idarəçisi Alvaro ilə birlikdə qadınlarla münasibətindən xəbər tutan Ana çox sarsılır.Həyatın eniş-yoxuşuna əlavə olaraq, Mozambikin yaxın çevrəsində sosial müharibə baş qaldırır.Qorxu və günah hissi ilə dolu olan Vili cəsarətini toplayaraq Anadan boşanmaq istədiyini bildirir :

‘I know you did everything for me. You made it easy for me here. I couldn’t have lived here without you. . . But now the best part of my life has gone and I have done nothing. I cannot live your life any more. I want to live my own.I must stop living your life here.’

‘You are frightened of the war’.

‘And even if we go to Portugal, even if they let me in there, it would still be your life. I have been hiding for too long’.

Ana said, ‘Perhaps it wasn’t really my life either’.[25,s.227-228]

“Mən bilirəm ki, sən mənim üçün hər şey etdin.Mənim buradakı həyatımı asanlaşdırdın.Sən olmadan mən burada yaşaya bilməzdim... Lakin indi həyatımın böyük bir hissəsi keçib gedib və mən isə özüm üçün heç bir şey etməmişəm.Mən artıq

sənin həyatını yaşaya bilmərəm.Öz həyatımı yaşamaq istəyirəm.Burada sənin həyatını yaşamağa davam etməyi dayandırmalıyam.”

“Sən müharibədən qorxursan.”

“Portuqaliyaya getsək belə, onlar orda mənə yaşamağa icazə versələr belə, bu yenə də sənin həyatın olacaq.Mən onsuz uzun müddətdir ki, gizlənirəm.”

Ana dedi : “Bəlkə də, bu heç mənim həyatım da deyildi.”(S.V)

Qırx bir yaşında, ömrünün yarsını haqlayandan sonra Vili anladı ki, bu zamana qədər yaşadığı həyat onun öz həyatı deyilmiş.Üç il Londonda öz mənlisini unudaraq fərqli insanların, on səkkiz il isə Ananın həyatını yaşayan Vili günlərin bir günü evin pilləkənlərindən yığılaraq mərmər döşəməyə başı dəydikdən sonra anlayır ki, əslində o, kimdir.İstər Londonda, istərsə də Afrikada yaşadığı illər ərzində orada özünü bir dəfə də olsun, vətəndəki kimi hiss etmədi.

Məhz artıq 41 yaşında bir parçası olduğu bu dünyanın yarım bir dünya olduğunu, dost dediyi insanların, hətta Ananın belə ikili şəxsiyyəti olduğunu(anası portuqal, atası afrikan), lakin bunu dilə gətirməkdən heç vaxt utanmadıqlarını görür.Artıq ömrünün yarsını başa vursa belə, bundan sonra öz həyatını yaşamaq istədiyini anlayır.Və anladı ki, insan hər yaşda yenidən doğulur.Sən demə, onun adı (Willie Somerset Chandran) elə həyatının kodudur.

Beləliklə,lap əvvəldən atasının həyatını yaşamaqdan şikayət edən Vili indi də Anadan ayrılmaq istəyirdi.Əslində, elə Vili bütün həyatı boyunca sadəcə olaraq öz həyatını yaşamaq istəyirdi.Bu istək əsərin əvvəlində açıq şəkildə dilə gətirilməsə belə, ailəsinə və sosial çevrəsinə, mənsub olduğu kastaya və ölkəsinə olan nifrəti bunu açıqlamağa bəs edir.Haraya gedir-getsin, bütün ömrü boyu bu istək üçün mübarizə aparacaq, yalnız özünə aid bir həyat axtardığını vurğulayacaqdır. Müxtəlif ölkələrə etdiyi səyahətlər və identiklik axtarışı bu istəyi yetərincə açıqlayır. Beləcə bacısı Sarojiniyə bir məktub yazır və bir müddət sonra Almaniyaya onun yanına gedir.Doğrusu, bu gedişin özü də onun üçün bir axtarış idi.

Almaniyada ilk olaraq onun diqqətini çəkən şey əvvəllər mənsub olduğu ictimai sinfinə, ailəsinə və bütün keçmişinə aid şeyləri simvol kimi üzərində daşıyan bacısının necə bir kimlik dəyişdirməsi idi, sanki, Vilinin etmək istədiyini Sarojini gerçəkləşdirərək keçmiş həyatı ilə bütün əlaqəsini kəsmişdi :

“Sarojini sari, jaket və corab geyinməkdən imtina etmişdi.Cins şalvar və qalın bir sviter geyinirdi, davranışları Vilinin xatırladığından daha canlı və avtoritar idi.Vilinin fikrincə, bunların hamısı o, evdən ayrılarkən geridə qoyduğu qızın daxilində basdırılmış idi.Və alman gəlib Sarojinini almasaydı, onun bu halı ortaya çıxmayacaqdı...Bir zamanlar atasının Viliyə öz həyat hekayəsini danışdığı kimi, o da bacısı ilə Berlində keçirdiyi uzun qış gecələrində öz həyatını Sarojiniyə anlatmağa başladı.”[25,s.116-117,118]

Vilinin keçmişi xatırlayaraq anlatdığı afrika dönəmində daha əvvəl öz vətəninə və Londonda yaşadığı fiziki və ruhi yetərsizliklərin və qaçmaq istəyinin təkranlandığı bir zaman idi.Əvvəlkindən daha artıq irqi ayrı-seçkiliklər, sinfi fərqlər, daxili çəkişmələrlə bağlı məsələlərə – bacısına hekayəsini nəql edən zaman yer verirdi.Afrikada irqi ayrı-seçkilik həmişə göz önündə idi.Vili ilk illər həyatından çox məmnun idi, bunun səbəbini isə keçmiş həyatından uzaqlaşması ilə izah edirdi.Bildiyi və xəyal etdiyi heç bir şeyə bənzəməyən bu həyatdan zövq almağa başlamışdı.

Əsərin sonunda Naypol Vilinin sonrakı həyatı haqqında heç bir məlumat vermir.Güman etmək olar ki, Vilinin ekzistensial axtarırları davam edir və əsərin sonrakı taleyi isə oxucunun ixtiyarına verilir.

Vilinin yarım qalmış həyatından bəhs edən bu romana təxminən irili-xırdalı otuz hekayə daxil edilmişdir.Bütün hekayələrin ortaq cəhəti kimlik axtarışında bir nəticə əldə olunmamasıdır, yəni bu hekayələr də Vilinin həyatı kimi yarım qalmışdı.Hekayələr içərisində ən uzununu Vilinin atasının, daha sonra Ananın, ən sonda da Sarojininin hekayəsidir.Məqsəd isə ictimai təbəqə, ailə, nəsildən-nəsilə davam edən həyat yolu kimi mövzuların gücləndirilməsini təmin etməkdir.Əslində, danışılan hekayələrin heç biri bir dəfə danışmaqla aydın olan və müəyyən bir nəticəyə varılan

hekayələr deyildi.Və bu, daha çox bir hekayə danışılan zaman yarımçıq qoyularaq başqa bir hekayəyə keçilməsi,nəql edən zaman keçmişlə bu gün arasında sərhədlərin itməsi idi.Vili Çandranın hekayəsi də məhz bu cür idi, tamamlanması təxminən on ilə başa gəldi.Fərqli zamanlarda fərqli hissələrini danışdı.Bu hekayə nəql olunarkən Vili Çandran da böyüdü.[3]

Həqiqətən də, “Ömrün yarısı” həm Hindistandır, həm də deyil deyiminə uyğun olaraq naməlum bir məkanı və zamanı bu cür söz oyunları ilə məsələyə daxil edə bilər.Əsəri oxuduqca artan əsrarəngizlik bir yana, Hindistan və onun Vili üçün təmsil etdiyi bütün dəyərlər yarımçıq vəziyyətdə idi.Əslində isə romanın bir davamı olduğunu və hekayənin “Şehirli toxumlar” (Magic Seeds) da davam etdirdiyini düşünəndə hər mənada bu romanda bir çox mövzuların yarım qaldığını görmüş oluruq.Protaqonist Vili Çandran “Şehirli toxumlar” əsərində önəmli bir qərar alaraq bacısı ilə birlikdə yaşadığı Berlindən doğma vətəninə geri dönmək qərarına gəlir.Bacısı da onu həqiqi hisslərlə ana vətəninə dönməyə ilhamlandırır. Villidə baş qaldıran bu hisslər evsizlik və yurdsuzluğun ekzistensial təkanlarının göstəricisi idi.Vili “başqa” bir dünyaya – öz dünyasına, aid olduğu, rahatlıq tapacağı yerə getməyə qərar verir.Lakin bu hərəkət anlaşılmaz bir şəkil alır, kimlik axtarışı ilə bağlı tamamlanma duyğusu əvəzinə onun qəlbi yenə yursuzluq,tənhalıq hissi ilə dolur.Hadisələrin yarı komik şəkil alaraq Vilinin köhnə dostu vəkil Rogerin yardımı ilə özünü həbsxana həyatı yaşamaqdan xilas etməsi nəticəsində Vili yenidən özünü Londonda tapır və burada o, 30 ildən sonra yenidən kimlik axtarışlarına başlamalı idi :

" Willie felt old stirrings, the beginning of old grief. But then he thought, I have been there. I have given part of my life and I have nothing to show for it. I can not go there again. I must let that part of me die. I must lose that vanity. I must understand that big countries grow or shrink according to the play of internal forces that are beyond the control of any one man. I must try now to be only myself. If such a thing is possible" [40,s.176-177]

“Vili çoxdankı həyəcanı, əvvəlki kədərin başladığını hiss etdi. Lakin sonra orada əvvəllər də olduğunu xatırladı. Mən həyatımın yarısını burada keçirtmişəm və artıq mənə ona göstərəcək heç bir şeyim yoxdur. Oraya yenidən gedə bilmərəm. Mən həyatımın burda keçən hissəsinin ölməsinə icazə verməliyəm. Şöhrətpərəstliyi yox etməliyəm. Başa düşməliyəm ki, böyük ölkələr bir şəxsin nəzarəti altında daxili qüvvələr hesabına ya tərəqqi edir ya da tənəzzül. Mən indi yalnız özüm olmağa çalışmalıyam. Əgər belə bir şey mümkündürsə.” (S.V)

Beləliklə, daima identiklik axtarışı ilə bağlı səyahətini davam etdirmək məcburiyyətində qalan Vilin identikliyi kimi oxucunun da identikliyi “yarım” qalmışdı. Klassik əsərlərdən fərqli olaraq bu cür romanı oxuyan oxuyucu bir tərəfdən bütöv romanın mövzusunu, digər tərəfdən də romana daxil olan müxtəlif personajların nəql etdikləri hekayələri başa düşməli idi.

Romanın protaqonisti öz mədəni köklərindən məhrum olan heç bir yerdə daimi məskən yarada bilməyən Vili həyatını nizama sala bilmir. Romandakı digər xarakterlər də bir şəhərdən başqa bir şəhərə, bir evdən başqa bir evə, bir işdən başqa bir işə keçirlər. Onların mövcudluq üçün mübarizəsi heç vaxt bitmir. Onlar düşünürlər ki :

“ The local rich people controlled everything and didn't allow the poor man to live...In spite of all this, Willie has a hope of finding some purpose in life : "All that he had was a belief in magic - that one day something would happen, and illumination would come to him, and he would be taken by a set of events to the place he should go.” [25,s.122]

“Yerli varlılar hər şeyə nəzarət edirlər və kasıb insanların yaşamasına icazə vermirlər....Bütün bunlara rəğmən Vilin həyatda müəyyən bir məqsəd tapacağına dair ümidləri var idi: Onun malik olduğu yeganə şey möcüzəyə olan inamı idi – bir gün bir şey baş verəcək, ona bir aydınlıq gələcək və onun getdiyi yerlərdə bir çox hadisələr baş tutacaqdır.”

“Ömrün yarısı” romanı müəyyən mənada avtobioqrafik səciyyə daşıyaraq yazıçının həyatı ilə əlaqəli olması ilə diqqəti cəlb edir. Müəllifin həyatı haqqında məlumat əldə etdikdən və əsəri oxuduqdan sonra bir sıra müqayisələr apararaq romanın avtobioqrafik elementlərlə zəngin olması qənaətinə gəlmək olar.

”Ömrün yarısı” romanında Naypol yenidən özünün sevimli mühacirin dilemma qarşısında qalması mövzusunə müraciət edir. Vili Somersetin hekayəsi hindli mühacir brahmanlar ailəsinin üç nəslinin ata-oğul hekayəsini özündə ehtiva edir. Naypol kimi Vili də dünyada öz identikliyi və subyektivliyini etdiyi səyahət vasitəsilə axtarmaq niyyətində idi. Yazıçı kimi qəhrəmanı da yeniyetmə yaşında öz vətəni Hindistandan ayıraraq İngiltərəyə gətirən məhz aid olduğu dünyanı tapmaq arzusu idi. Nəhayət, o, cəsarətlə hibrid identikliyi ilə üzləşir, öz gələcəyi, öz xoşbəxtliyi üçün yeni bir səhifə açır.[20]

Eyni zamanda bu romanı “tərbiyə roman”ı kimi də dəyərləndirmək olar. Əsər Vilinin yeniyetməlikdən orta yaşlı biri olmasına qədər keçdiyi inkişaf dövrünü, onun psixoloji və mənəvi baxımından kamilləşməsini dolğun şəkildə əks etdirir. Romanda protoqonistin xarakterinin formalaşması, həyatın müxtəlif sınaqlarından keçərkən və mənəvi böhran yaşayarkən öz kimliyini və həyatdakı rolunu kəşf etməsi təsvir olunur.

Həmişə oxucuları üçün sonda ümid işığı qoymasına baxmayaraq bu romanında bizə aydın olur ki, Naypol hələ də özünü ingilis mühitində yad kimi hiss edir. Bununla belə, ”Ömrün yarısı” müəllifin digər əsərlərindən daha artıq gələcəyə nikbin münasibəti təqdim edir: bu əsər vasitəsilə yazıçı həyatda dilemma qarşısında qalan şəxsin artıq seçim edərkən heç bir şeydən qorxmayacağını əminliklə vurğulayır. Naypol bu romanında məhrum olma(öz vətənindən), daimi sürgünün xarakteristikası kimi məsələləri vurğulayır.

2.2.Naypolun “Ömrün yarısı”romanının qəhrəmanlarının identiklik

mübarizəsinin inikası xüsusiyyətləri

“Ömrün yarısı “ romanında Naypol xarakterləri irqi və mədəni qarışıqlığın nümayəndələri kimi təqdim edirdi və onların yaşadıkları multikultural cəmiyyətdə öz identikliklərini tapmaq üçün göstərdikləri mübarizəni əks etdirirdi. Ümumiyyətlə, bu xarakterlər öz görüşlərində daha qətiyyətli, qərarlı olduqlarını göstərmək üçün bir və ya daha artıq irqi xüsusiyyətləri inkar etmək niyyətində idilər. Lakin sonda onlar dərk etdilər ki, onların identiklikləri tam şəkildə müəyyən edilə bilməz, çünki onlar bir neçə mədəniyyətin nəticələri idilər. Bütün əsər boyu Vili müəyyən bir identikliyə sahib olmadan bir yerdən başqa bir yerə sürüklənir. Onun kimliyi qarışıqdır, bir neçə identikliyin birləşməsidir, dəyişkəndir, Ceyms Kliford, Stüart Hol və Homi Bhabha tərəfindən işlənən identiklik konsepti kimi sabit bir məsələdir. Vilinin də multi-etnik kimliyi onun vahid bir identikliyə nail olmasına imkan vermir.[11]

Romanda hadisələr üç məkanda cərəyan edir: hadisələr müstəmləkəçilikdən sonrakı Hindistan, sonra London, nəhayət, müstəqillikdən əvvəlki Afrikada baş verir. Və bu üç fərqli məkanı Naypol ustalıqla bir-biri ilə əlaqələndirməyi bacarır. Ancaq, əlbəttə ki, bu yerlərin hər biri romanda fərqli mənaları ifadə edir.

Hindistan və Afrika “qeyri-müəyyən və qeyri-dəqiq” təsvir olunduğu halda, Londonun həтта küçələrinin adları və digər önəmli nüansları ilə təqdimatı İngiltərə haqqında daha aydın təsəvvür yaradır, buna görə də Minakşi Mükerci (Meenakshi Mukherjee) belə bir düşüncə irəli sürür ki, Naypol üçün İngiltərə reallığın fərqli səviyyələrində daha etibarlı və stabil bir şəkildə yerləşir, bu zaman isə başqa regionlar ona nisbətdə dumanlı şəkildə təsəvvür yarada bilər.[24]

Romanda Vilinin qərəzli düşüncələrinin yanlış olduğu göstərilir. Naypol kimi Vili ilk olaraq Londonun “sərt” məkan olduğunu düşünür, lakin sonra o düşünür ki, o, hələ də böyük şəhərdə təcrid olunmuş kənar şəxs kimi qeyr-müəyyən bir vəziyyətdədir. Bu situasiya demək olar ki, Naypolun “Təqlidçilər” romanında Ralf Sinqin vəziyyəti ilə eynidir. Bu cür sürgün, mühacir həyatı yaşayan və öz köklərindən məhrum olan bu insanlar qeyri-müəyyən vəziyyətdə özlərinin asılı halda olma durumu ilə qarşılaşırlar. Düşükləri bu vəziyyəti başa düşən hindli mühacir Vili təkçə

özünün mədəni irsini deyil, eyni zamanda məkan duyğusunu da itirir.O, nə ana vətəninə, nə keçmiş dünyasını, nə də arzusunda olduğu yeni dünyanı özü üçün müəyyənləşdirə bilmir.Vili əvvəlcə Londona gəlir və bohem insanların çevrəsinə sürüklənir.Unudulmuş olduğunu hiss edərək kollecdə könülsüz olaraq təhsil almaq məcburiyyəti ilə qarşılaşır:

“Aldığı təhsil də yediyi yeməklər kimi dadsız idi.”

“the learning he was being given was like the food he was eating, without savour”[25,s.58]

Ən pisi də o idi ki, Vili öz həqiqi tarixi, öz keçmiş şəcərəsi ilə üzleşə bilmirdi.O, öz aqlını yalnız uydurma bir identiklik yaratmaqla məşğul edirdi və oxuduğu hekayələrdən müəyyən xüsusiyyətləri özü üçün qəbul edərək yaratdığı yeni maskanın arxasında gizlənərək həyatını bu cür yaşamağa çalışırdı.Bu hal onun yaşamına rəng qatırdı və həyatda mövqeyini müəyyənləşdirmək üçün ona güc hissi verirdi.

Vili kimi kollecdə tanış olduğu hibrid identikli, rəngi qaradan daha çox qarabuğdayı olan yamaykalı dostu Persi Kato da onun kimi öz ailə tarixini uydururdu.O, gerçək həyatda Vilinin kölgəsi idi.Vilini atasının Panamada mirzə kimi çalışdığı yalanı ilə yanlış məlumatlandırır, əslində isə atası adi fəhlədən başqa bir şey deyildi.Atasının Hindistanda ən nüfuzlü kasta olan brahmanlar kastasına mənsub olması onun vəziyyətini Persininkindən daha üstün edirdi.Özündən daha acınacaqlı birinin olması müəyyən mənada onun ürəyini rahatladır.Həyatdakı mövqeyinin Persidən üstün olduğunu anlayırdı.Vili və Persinin sadəcə uydurma olaraq yaratdıqları yalnız özlərini aldatmaqdan başqa bir şey deyildi, onlar dözülməz reallıqdan qaçırdılar.Onların yalançı identiklikləri elə öz fəaliyyətlərinin nəticəsi idi.

Burada identikliyin yaranması iki mənalı şəkildə qəbul edilə bilər.Görünüşə görə, Vili öz hind adət-ənənəsini və ailə tarixçəsini rədd edib.Bu, onun mədəni irsinin itirilməsi demək idi.Öz həyatına geri dönüb baxanda o, Londondakı həyatının ilkin mərhələsində öz mədəni kimliyini itirdiyi başa düşəcək.Başqa tərəfdən də onun

özünə yeni identiklik yaratmaq təşəbbüsü özünü Homi Bhabhanın “Üçüncü Dünya” adlandırdığı məkanda göstərir. Yeni identiklik formalaşdırmağı öyrənərək Londonda özünə subyektivlik yaradır. H. Bhabha tərəfindən ”Üçüncü Dünya” kimi təqdim olunan hibridlik başqa, qeyri-Avropa mərkəzçilik mövqelərini açıq şəkildə ifadə etməyi bacarmaq və hakimiyyətin yeni strukturlarını və yeni siyasi təşəbbüslər yaratmaqdır. Hibridlik prosesi “ nə isə fərqli, yeni, tanınmayan bir şey, məna və təmsil məsələsinin yeni bir sahəsidir. [17]

İngiltərədə Vili özünün məqsədsiz yaşamını davam etdirirdi :

“O, onu nə gözlədiyindən tamamilə bixəbər və qərarlız idi, tarixi zaman və məsafə haqqında heç bir ideyaya sahib olmadan həyatını sürdürürdü.”

“he was unanchored, with no idea of what lay ahead. He still has no idea of the scale of things, no idea of historical time or even of distance” [25,s.58]

O, özünə yeni bir identiklik yaratmaq niyyətində idi. Vilinin identikliyi hər cür dəyişikliyə tabe kimi görünürdü. Nəhayət, o, anladı ki, subyektivlik rahatlıqla yaradıla bilər. *“Başa düşdü ki, o. özünü istədiyi kimi təqdim etməkdə azaddır. O, sanki, onda yaranan dəyişikliyi, inkişafı istədiyi şəkildə yazı və dilə gətirə bildi. Əlinə düşən imkanların gücündən istifadə edərək Vili özünü, keçmişini və ailəsini yenidən yaratdı. Stüart Holun dediyi kimi, “identiklik prosesi qeyri-sabitdir, o, hər dəfəsində təzədən yaradıla bilər.” [25,s.60]*

Ümumiyyətlə, insan taleyi məsələsi Naypolun yaradıcılığında önəmli yer tutur. Naypolun xarakterləri sevginin hökm sürdüyü dünyanı deyil, konflikt, acgözlüyün, puçluğun hökm sürdüyü dünyanı təqdim edir.

Əziyyət və səfalətlə üz-üzə gələn Naypolun qəhrəmanları ilə bütün dünya insanların təcrübələri arasında təbii bir uyğunluq var idi : müstəmləkəçi ölkələr tərəfindən idarə olunan özgə torpaqlarında yaşamaq.

Naypolun əsərləri insan həyatının bütün təbii hallarını –həm xoşbəxtliyini, həm kədərini, həm sərt üzünü və möhtəşəmliyini oxucuya göstərir.Naypolun yaratdığı dünya köməksiz mühacirlərin Afrikadan və Hindistandan qaçış yolu taparaq Qərbi Hindistana, daha sonra İngiltərəyə və yenidən geriye səyahətlərini göstərən bir dünyadır.Hətta onların miqrasiyasından bir neçə yüz il keçsə belə, Naypolun yaratdığı xarakterlərin dərin bir kök sala bildiyi heç bir cəmiyyət və sosial dəyər yox idi.Bu bəlihsiz və həlli olmayan keçmişə qarşı qəhrəmanlar onlara dözümlülük verən, həyatlarında müəyyən bir istiqamət yaradan şeyləri dəyərləndirməyə çalışırdılar. Məyusluq, ümitsizlik, frustrasiya kimi hallar Naypolun digər əsərləri kimi “Ömrün yarısı” romanının qəhrəmanlarının da yaşamağa məcbur olduqları “Üçüncü Dünya”da qaçınılmaz oldu.Eyni zamanda Naypol gerçəyi gerçəkdən və xarakterləri fəaliyyətdən uzaq tutmağı bacarır və qəhrəmanlarını fərd kimi təqdim edir.

“Ömrün yarısı”nda Naypol “Üçüncü Dünya”ya qarşı rəhmsiz münasibətini davam etdirir.Müəllif romanın protaqonisti Vili Çandrana yalnızca postkolonial və kolonial ölkələrin əhalisi üçün mümkün kimi görünən yarım bir həyat bəxş edir.Qəhrəmanının həyatının uğursuzluğu Naypolun şəxsi “yara”larını vurğulayır.Roman Naypolun bundan əvvəlki əsərlərində toxunmuş olduğu–sürgün kədəri, hekayələrində ailə tarixinin unudulması, postkolonializmin güclü təsiri Naypolun adlandırdığı “yarım cəmiyyətlər” və “yarım millətlər” ə yol açan nüans hesab oluna bilər.Bütün bu mövzular qırx bir yaşına kimi fərqli zaman kəsiklərində üç fərqli qitədə yaşayan, mövcudluğun üç yarı-tamamlanmış cizgiləri Vili Çandranın hekayəsində toplanıb.Yalnız qırx bir yaşında ömrünün yarsını başa vurmuş Vili bacısı Sarojiniyə öz ümitsiz cəhdləri və uğursuzluqları haqqında öz həyat hekayəsini nəql edir:

“ I have been hiding from myself. I have risked nothing. And now the best part of my life is over” [25,s.138]

“Mən həmişə özüm özümdən gizlənmişəm.Heç bir risk almamışam.Və indi mənim həyatımın ən yaxşı zamanları sona çatıb.”

Roman bilərəkdən Naypolun şəxsi həyatının üç əsas cəhətlərinin yerini dəyişmiş versiyalarını ehtiva edir. Onlar əsərin hər üç hissəsində ümumiləşdirilib. Birinci hissə öz seçimləri və münasibətləri ilə oğlunun həyatına böyük təsir göstərən hindli atanın Hindistanda cərəyan edən hekayəsindən ibarətdir. Yazıçılıq fəaliyyətinə böyük bir həvəslə başlayan Vilinin Londondakı həyatı ikinci hissədə cərəyan edir. Və nəhayət, koloniya rejiminin təsiri altında yarım həyat və qarışıq duyğular yaşayan insanların həyatını sərgiləyən üçüncü hissədə hadisələr Portuqaliya Afrikasında (Portuqaliya imperiyasının Afrika hissəsi) cərəyan edir.

Oxucu bir gün öz adının qəribə səslənməsini dərk edən 20 yaşlı gəncin atasından adının mənasını soruşmağa başlamasıyla hadisələrə daxil edilir. Bununla bağlı olaraq atasının öz xatirələrini— ondan əvvəl tarixi kökləri ilə mübahisəli əlaqəsinin mənzərəsini açıqlaması gözlər önünə sərilir. Bu etiraflar iyirmi yaşlı gəncin şüurunda atasına və nəticədə özünə, mənsub olduğu nəslə qarşı nifrət hissi doğurur. Bundan sonra Vilinin keçmişin kölgəsindən qurtulmaq cəhdləri başlayır. Lakin bədbəxtlikdən keçmiş qara kölgə kimi onun yaxasını rahat buraxmır. Keçmişdən yaxa qurtarmaq üçün atılan faydasız cəhdlərdə o, həmişə öz indiki vəziyyətini və gələcəyini də riskə atır. İngiltərədə mədəni, eləcə də sosial özgələşməni görən Vili daha sonra Mozambikdə atasından özgələşmədən də betər səslənən öz doğma vətənidən mədəni təcrid olunmanın əsası qoyulur.

Əslində mədəni təcrid olunma Vilinin qanında var idi. Ata Çandran da gəncliyində atasının qanunlarına və nizam-intizamına etiraz edərək üsyan etmişdi və ona qarşı çıxaraq, özünün müstəqil bir insan olduğunu və sərbəst qərar verməyə haqqı olduğunu dilə gətirərək aşağı kastadan olan bir qadınla evlənir. Və bu hal onun zamanlarında, həqiqətən də, Hindistanda böyük bir sensasiyaya səbəb olmuşdu. Oğlunun həyatını özü idarə edən ata (Vilinin babası) oğlunu bakalavr təhsili almağa məcbur edir, çünki o, onun həyatını güvənli və təhlükəsiz edəcəyinə söz vermişdi. Oğlu isə öz növbəsində ədəbiyyata nifrət edirdi, lakin təhsilini davam etdirməyə məcbur edilirdi. Bu məşğuliyyətin boşluğu onun ürəyində fərqli hisslər formalaşdırırdı.

Öz hekəyasini nəql etdikdən illər sonra ata oğlu Viliyə dedi:

“I was in a great

mess feeling that we were all living in a false security, feeling idle, hating my studies and knowing that great things were happening outside”[25,s.9]

“Mən, həqiqətən də, qarmaqarışlıq hisslər keçirirdim və bizim hamımız saxta, uydurma bir təhlükəsizlik içərisində yaşayırdıq. Başboş duyğularla, təhsil almağa nifrət edərək və maraqlı hadisələrin bizim ölkədən kənarında baş verdiyini hiss edərək və bilərək.

Bu birinin nəticələrindən çəkinmədən digərinin adət-ənənəsini pozması deyildi. Vilinin atasının nöqtəyi-nəzərindən adət-ənənə öz qisasını sonda onun yaxasından yapışb geri çəkərək alır.

Roman boyunca biz Vilinin atasına qarşı güclü nifrət hissini şahidi oluruq, çünki məhz atası ona cəmiyyətdə yarım mövqe statusu vermişdi. Onun atasının aşağı kastadan olan qadınla evlənmək səhvi onun oğlunda sağalmaz bir lənət kimi qalır. Yarı brahman olan Vili tamamilə aşağı kasta ilə əlaqəli deyildi, aşağı kastadan olan anaya sahib bu gənc heç də tamamilə və bütün qəlbiylə brahman cəmiyyətinə mənsubluğunu qəbul etmirdi. Onun bu qəbul etməməsi yaxud da yarı-qəbulu atasının hakimiyyətindən imtina etməsinə gətirib çıxarır.

Hekayə Vilinin şəxsiyyətinin yarımçıqlığı və onun həyatının natamamlığına, bütün bunlara səbəb olan atasına qarşı nifrət duyğularına diqqəti çəkir. Lakin atasını öz yarım identikliyinə görə təqsirləndirsə də, atasının bir gənc kimi dilemma qarşısında qalmasını görməyə qadir olmur. Eyni zamanda, o, başa düşə bilmir ki, atası yalnız şəraitin qurbanı olub. Onun atası özü üçün yeni bir görüntü yaratmağa cəhd edir, lakin bu, onun identikliyinə tamamilə itirilməsi ilə nəticələnir.

Vili keçmişinə qarşı öz gələcəyini yenidən qurmağı ümid edir. Başlanğıcda o, tarixin gedişatını döndərə biləcəyinə ümid edir və həyatında valideynlərinin sabit passivliyindən yaxa qurtararaq məna axtarır. Keçmişlə əlaqələrin itirilməsi onu uzun illər geri gəlmək üçün asılı vəziyyətdə saxlayan ərafa doğru itələyir. Həyatının

mühafizəkar vəziyyətindən xilas olmağa çalışan Vili özü üçün sonralar qurtula bilməyəcəyi daha mürəkkəb və tamam başqa bir kimlik yaradır.

Nəticədə, Vili kölgə altında yaşamağa məhkum olur.Özünün mədəni keçmişi və natamamlığından xəbərdar olması onda utancaqlıq, özgələşmə yaradır.Bundan xilas olmaq üçün də o, əslində əsil həqiqəti məhv etməyin mümkün olmadığını başa düşərək özünə uydurma bir nəsil yaradır, çünki bütün önəmli zamanlarda onun kimliyi və yarım identikliyi o dəqiqə diqqəti cəlb edir və onu ələ verir.Kasta qanunlarına tabe olmayan və aşağı kastadan olan bir qızla evlənərək bunu sübüt edən bir atanın oğlu olan Vilinin həyatda, eləcə də, sevgidə bəxtinin gətirməməsi heç də təəccüblü deyildi.

Təqaüd əldə etdikdən sonra Vili ailəsinin məhdudiyətlərindən və riyakarlığından canını qurtararaq İngiltərəyə gəlir.Burada yaşamağa başladıqdan sonra, əslində, dünya haqqında nə qədər az məlumata malik olduğunu görür, bu vəziyyətdə olmasına səbəb kimi yenə ailəsinin olduğunu düşünür.İstər atasının mənsub olduğu brahmanlar kastası, istərsə də anasının aid olduğu aşağı kasta özlərini bütün cəmiyyətdən təcrid edərək yaşadıkları üçün nə Hindistan, nə başqa dinlər, nə də xarici ölkələr haqqında heç bir məlumatları yox idi.Və bu cür məlumatsızlığına görə anasını təqsirkar sayırdı.

Ona görə də öz ailəsindən utanaraq kollecdə təhsil aldığı müddət ərzində ailəsini fərqli bir şəkildə onlara tanıtdı.Anasının qədim xristian nəslinə mənsub bir qadın olduğunu anlattı.Atası haqqında gerçəyi isə dəyişmədi, onun brahmanlar kastasına mənsub olduğu həqiqətini yalanlamadı.Bütün bu uydurduğu yalançı ailə tablosu onun çox xoşuna gəlmişdi.Bu cür görünüş onun özünü güclü və önəmli biri hiss etməsini təmin edirdi.Burada İngiltərənin ədəbi mühitinə qoşulur və öz keçmişi haqqında yeni hekayələr uydurmaq üçün atasının davranışlarını təkrarlamayı sonlandırır.onun yazdıqları həyatda bacarmadığının nəticəsi idi.Öz hind hekayələrini yaratmaq üçün amerikan filmlərindən “borc götürür” və özünün ən yaxşı hekayələrini yazmağa müvəffəq olur.

“He makes the paradoxical discovery that borrowed settings, borrowed stories and imagined characters far outside himself” are in fact easier to handle when writing and enables him “to be truer to his feelings” than “direct tales from his own life or the life around him” [25,s.86]

“O, paradoksal bir kəşf edərək “borc alınmış” məkan, “borc alınmış” hekayələr və uydurma, “öz görünüşündən uzaq” xarakterlər yaratmaq əslində daha asan idi və onun həqiqi həyat hekayəsindən ya da onu əhatə edən həyatdan fərqli olaraq “öz hisslərində daha dürüst olmağa” imkan verirdi.”

Lakin o, bir qədər sonra ilk oxucusu və onun hekayələrinin vurğunu olan Anayla görüşdükdən sonra öz uydurma “oyun”u haqqında onda müəyyən tərəddüd və şübhələr baş qaldırır :

“But if she came and questioned him too closely about his book he might find himself giving the game away and the woman or the girl with the Portuguese-sounding name might understand that the Indian stories in which she had seen aspects of her own African life had been borrowed from old Hollywood movies and the Maxim Gorky trilogy from Russia“ [25,124-125]

“Əgər o, gəlsə və onun kitabları ilə çox yaxından maraqlansa, bu zaman Vili oyunun əldən getdiyini anlayar və qulağa portuqal adı kimi gələn bu qadın yaxud qız başa düşsə bilər ki, onun öz Afrika həyatının müəyyən cəhətlərinin əks olunduğunu düşündüyü hind hekayələri köhnə Holivud kinolarında və rusiyalı Maksim Qorkidən “borc alınıb.”

Hekayələrinin vurğunu olan Anaya görə, onun “yarım mövqeyi” ona qəbul olunma ilə bağlı yeni hisslər bəxş edir.O, ilk dəfə tamlıq, bütövlük hissini məhz Vilidə tapır.

“And everything that had been hard before with the others was pure pleasure with her... Ana guides him to satisfaction and he

decides to leave London and visit a province of Portuguese Africa with her.”[25,s.126]

“Ondan əvvəl başqalarıyla çətin görünən hər şey onunla əsil zövq idi...Ana onun məmnunluğuna çalışırdı və o da Londonu tərk etməyə, onunla birlikdə Posruqaliya Afrikasındakı vətəni ziyarət etməyə razılıq verir.”

Əslində isə Vilini Afrikaya gətirən Londondakı sıxıcı, heç bir faydası olmayan, avara keçən həyatı idi.Afrikaya gələrək öz identiklik axtarışlarını davam etdirən Vili burada da istədiyini tapa bilmir.Müxtəlif kədərli və acınacaqlı hadisələrlə dolu olan romanın oxucuda qəm, kədər hisslərinin oyanması qaçınılmazdır.Eyni zamanda Naypol oxucunu pessimizmdə qalmağa qoymur. O, öz qəhrəmanı Viliyə həyatına yeni mənə gətirmək üçün kifayət qədər seçim verir, baxmayaraq ki roman yurdsuzluq, özgələşmə, hibrid identiklik, qeyri-mənsubluq kimi məsələlər haqqındadır.

Romanda Marsel Prustdan tutmuş Ernest Heminqveyə qədər bir çox yazıçıların həm adları çəkilir, həm də həmin yazıçıların yazı üslubları hiss etdirilir.Ancaq bu cür görüntü də əsərin adı kimi “yarımçıq” qalır.Buna misal olaraq, Rogerin evində verdiyi dəvəti misal çəkmək olar.Prustun öz kitablarında uzun-uzadı danışdığı gecə ziyafətlərində bir-birilə əlaqəsi olmayan fərqli xarakterə malik insanların bir araya gəlməsini ironik şəkildə bu romanda da görə bilərik[4] :

“Prustun Sven (Swann) adlı bir qəhrəmanı var idi.Bəzən öz kefindən ötrü fərqli insanları bir araya gətirməyi xoşlayırdı, onun deyiminə, “ içərisində fərqli güllər olan bir çiçək dəstəsi” yaradırdı.Rogerin təşkil etdiyi dəvətə gələcək olan çiçək dəstəsi də on iki nəfərdən ibarət olan kiçik bir axşam yeməyi idi.[25,s.78]

Daha sonra bu cür dəvət Vilinin kitabını nəşr etdirəcək Riçardın evində baş tutur.Ancaq Vilinin bu dəvətdə ətrafındakı qonaqları müşahidəsi çox kəskin və qətiyyətli idi :

“O böyük ofisdə gördüyüm Riçard həqiqi Riçard idi.Ofisdəki qız da əsil simasında idi.Ancaq burada– bu kiçik evdəki ziyafətdə Riçard əsil simasını gizlədir.Təkcə Riçard deyil, ziyafətdəki heç kim özü deyil.”

Roman özünəməxsus xarakteristik xüsusiyyətləri ilə sürgündə olan, bu dünyada özünə yer tapa bilməyən və yaşantılarının tamlığı axtarışında olan qəhrəmanlarla zəngindir.Öz tamlıqlarının və həyatda təsdiqlərinin axtarışında olan bu insanlar özlərini gözlənilməz situasiyalara bağlı şəkildə tapırlar. Onlar başqa seçimləri olmadan qarşılarına çıxan hər bir şeyi dəyərləndirməyə çalışırdılar.

Vili həyatın natamamlığı xüsusiyyətini ən çox özündə cəmləşdirən qəhrəman idi.Təcridolunma hissi haraya gedir getsin, nə işlə məşğul olur olsun, aqlını məşğul edən yeganə məsələ idi.Romanın əsas mövzusu sürgündə yarı həyat yaşamaqdır.Vilinin qırx illik müddətindəki həyat hekayəsi. əslində, tamlıq, əsil kimlik axtarışında olan qəhrəmanın hər bir məkandakı yarım qalmış uğurunun ifadəsi idi.Vili anladı ki, istər London, istər Afrikada, istərsə də Hindistanda o yalnızca yarımçıq həyatına boyun əyərək yaşayırmış.

Vilinin real həyatı nə isə bir şeyin baş verəcəyi ümidilə davam edir, Samuel Bekketin “Qodonun intizarında” əsərindəki qəhrəmanların gözlədiyi kimi.

Roman öz adını əsərdəki əsas mövzulardan–xarakterlər tarixin, ambisiyaların və sevginin zirvəsində təsvir olunurlar, onlar özlərini tam tanımadan yarım həyat yaşayırlar – sonra götürmüşdür Bu zaman Naypolun əsas məqsədi insanlara həyatın yalnız kiçik bir hissəsini yaşadıklarını anlatmaq, onlara özlərinə baxanda “bu mənəm” sözünü söylətməyi bacarmaqdır.Kifayət qədər inandırıcı bir şəkildə Naypol bunun öhdəsindən ustalıqla gəlir.Kitab artıq həqiqi identikliyin tamamən xəyal olduğu dünyada yoxluğun yarım dünyasını oxucunun gözləri önünə sərir.

Naypol özü bilərəkdən Vilinin bütün dərdləri və dilemmaları yaşamaq üçün özünün yaşadıklarının eynisilə onu imtahan edir.Və Vili artıq daha güclü bir halda əsərin digər qəhrəmanlarına nisbətən müəllifin ikinci şəxsiyyəti, yaxın dostu

olur.Məyusluq və qəzəb hissi Naypol kimi Vilinin də əsas xüsusiyyəti idi.Vili Somerset Çandrana–romanın protaqonistinə heç bir möcüzə bəxş edilmir.Və Vili elə əsərin əvvəlindən uğursuzluğa düşər olur.Londonda təcrübəsiz mühacir gənc yağışda və dumanlı havada boş-boş gəzir və Naypolun etdiyi kimi, o da “BBC”də müstəqil bir yazıçı kimi işə başlayır.Naypoldan fərqli olaraq Vili çox qətiyyətli biri deyildi, öz bacarığından istifadə edərək yazıçı olmaq üçün özündən əmin, eləcə də bəlihsiz arzularını ifadə etməyi davam etdirməli idi.Vilinin bacısı Sarojini ondan həqiqəti soruşan zaman həssas bir məsələyə toxundu :

“You will get

a little teaching job and hide away here for the rest of your life. Hiding away is what Willie has really been doing all his life. The only worthwhile achievement in Willie’s life is that he has won a girlfriend through his published stories. But once again, Willie runs away from life. He follows his wife to her home in Portuguese Africa to live under her protective wings. It takes him eighteen long years to realize that “I have been hiding for too long” [25,s.228]

“Sən artıq burada özünə iş tapacaq və həyatının qalan hissəsini burada gizlənərək mi keçirəcəksən? Vilinin həyatında yeganə diqqətəlayiq nailiyyət çap etdirdiyi hekayələr sayəsində Ananı tapmağı idi.Ancaq Vili yenə də öz həyatından qaçdı.Vili Anayla birlikdə onun doğma vətəni Portuqaliya Afrikasına gedərək Ananın qoruyucu, himayəkar qanadları arasında yaşamını davam etdirir.Və bu onun on səkkiz il zamanını alaraq başa düməsinə yol açdı ki, o, məhz burada uzun müddətdir ki, gizlənib.”

Baxmayaraq ki, sonda Vili öz uğursuzluğunu qəbul etdi, lakin bunda yaxşı vəziyyəti pis hala salmaqla bağlı heç bir eyham yox idi.Bu, Vili üçün çox ağırlı məsələ idi.O, artıq qırx bir yaşında idi, ancaq həyatda heç nəyə nail ola bilməmişdi.Sürgün və təcridolunma kitabda mədəni ənənənin əsas mövzusu idi.Bu, bəlkə də, Naypolun Hindistanla bağlı aludəçiliyinin həqiqət ola bilmə ehtimalı idi.Qəhrəmanı kimi, Naypol da mənsub olduğu ölkəyə qarşı uzun-uzadı narazılığını

bəyan etməsinə rəğmən o, da öz mənşəyini dəyişdirməkdə uğur qazana bilmədi. Adət-ənənə bağları qırılmaq üçün həddən artıq güclü idi. Əslində, lap əvvəldən Vili hansı ölkədə yaşayır yaşasın, yaşadığı dünyaya aid olmadığını çox yaxşı bilirdi. Vili öz mədəni adət-ənənəsinin nəticəsi olaraq Vili mənsub olduğu kastadan və sinifdən qurtulmuş olsa belə, özü üçün yeni bir əlaqə yarada bilmədi.

“Ömrün yarısı”nda Naypol özünün qəmgin protaqonisti Viliyə bir neçə sevgi münasibətləri yaşamağa və iki il Anayla çox xoşbəxt həyat yaşamağa icazə verir. Ehtimallara rəğmən Vili müəyyən qədər də olsa istədiyinə nail olmağı bacardı.

Naypolun təhlilində yaradıcılıq və özünü qiymətləndirmə “ikinci sinfin” “Üçüncü Dünya” problemlərinə cavablarıdır. Onun romanlarında yazı insanın özünü tanımasına yol açan bir fəaliyyət kimi təqdim olunur. Naypolun əsərlərini oxuyan oxucu öz aqlında mövcud olan reallıq və həqiqətlə bağlı bütün əsərlərinə xas olan bir cəhəti görür. Əsərlərini incələyərək və yuxarıda adları çəkilən xarakterlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Naypol qəzəbinin onun yaradıcılığına müdaxilə etməsinə heç vaxt icazə vermir. Bildiyimiz kimi, kolonial cəmiyyət əbədi mülksüzlükdən və öz mədəni miraslarından məhrum olmağın acı həqiqətindən əzab çəkirdi. [37]

Naypolun protaqonistləri və onların təcrübələri onun özünün də iddia etdiyi kimi ona son dərəcə yaxın idilər. [50]

Onlar öz yurdsuzluqları ilə bağlı gəldikləri qənaətin nəticələri idilər və dünyada onlara məxsus dünyanı çox yaxşı başa düşürdülər. Onun qəhrəmanları daha çox orijinallıq üçün müəyyən bir qabiliyyətlə silahlanmaq istəyirdilər və doğulduqları dünya ilə barışmaqda özlərini aciz hiss edirdilər. onlar qurtuluşa can atırdılar.

Vilidən başqa romandakı digər xarakterlər də identiklik axtarışında idilər. Persi Kato, Roger, Ana, Graca və Sarojini də yox olmuş, itmiş keçmişlərini axtarırdılar və qarabasmalarla yaşamlarını davam etdirirdilər. Romanın adından da göründüyü kimi, ömürlərinin yarısı keçmiş bu insanların, həyatlarının bundan sonrakı hissəsinin necə olacağı onları narahat edən ən önəmli məsələ idi. Bu iki yaşamı birləşdirərək vahid və

qüsursuz kimlik yaratmaq romandakı xarakter üçün çox çətin idi. Bu məsələ Mancit İnder Sinq (Manjit Inder Singh) tərəfindən bu cür ifadə olunub :

“If this is the pattern of unmasked route that Willie's life takes, it brings him headlong into confrontation with other lives, lives half-lived and a version of mixed, amorphous quality of cultural collisions that signal the uncertainties of post-war world of movement and drift.”[23,s.5]

“Əgər bu, Vilinin həyatını əhatə edən maskasız bir görüntü nümunəsi idisə, bu, onun başqalarının həyatı ilə xəbərsiz qarşılaşmasına gətirib çıxarır, yarı həyat yaşayan qarışıq millətli, mədəni toqquşmaların bəlihsiz keyfiyyətləri müharibədən sonrakı dünyanın qeyri-müəyyənliyində baş verən hərəkətlərə və anlamlara işarə edir.”

Bu roman təkcə Vilinin yarım dünyasının hekayəsi deyildi, həmçinin sevgilisi Ana, bacısı Sarojini, dostu Persinin də yarım qalmış həyatlarından bəhs edən roman idi. Vili özündə olan bütün natamamlığı bütün çılpalığı ilə göstərir. O, Londonda hər şeyin qüsursuz olması üçün çalışır. Bu, yazıcının orada ingilis dilini öyrənməyə sövq edən identiklik axtarışdır, lakin bu axtarış zamanı o, daima aqlını məşğul edən keçmiş kimliyini də unutmamalı idi. Bu, Vilinin, həmçinin digər qəhrəmanların öz mədəniyyətlərini unudaraq yeni mədəniyyəti qəbul etmələri ilə nəticələnir. Ancaq qəlblərinin dərinliklərində hələ də hansısa tellərlə öz yurdlarına bağlı idilər.

Vili dərk edir ki, bu vaxta qədər gerçəklərdən qaçaraq öz identikliyi qurmayaraq çox zaman itirmişdir və artıq fəaliyyətə keçməyin əsil vaxtıdır. Vili gələcək həyatının digər yarısını yaşamağı səbirsizliklə gözləyir. Özünün identiklik axtarışında Vili yurdsuzluq hissi ilə qarı-qarşıya gəlir və anlayır ki, əslində o, sabit bir kimlik yaratmaq iqtidarında deyil. Dərk edir ki, identiklik sabit deyil, dəyişkəndir, hər dəfə postcolonial dünyanın mövzuları dəyişdiyi kimi, insan istəsə, hər dəfə özü üçün yeni bir identiklik yarada bilər. Və Vili öz həyatını təhlil etmək üçün hər dəfəsində daha böyük imkanlar əldə edəcək. Nəticədə, onun identiklik yaratmaq təşəbbüsləri də sonuna qədər davam edəcək. Vili özü üçün yeni bir məkan duyğusu yaradacaq, detalları tam şəkildə incələyərək daimi sürgündə öz mövqeyini müəyyənləşdirəcək.

Hekayə məhz Vilinin öz axtarışlarını davam etməsini işarə edən sözlərlə bitir. Güman ki, Vili mövcud olduğu dünyada yenə də özü üçün yeni kimlik və yaşamaq üçün yeni bir məkan axtaracaq.

“Yarı” metaforası nə tamamilə mühacir etdiyi ölkələrin adət-ənənəsini qəbul edərək yaşaya bilən, nə də ki öz inanclarının və mədəniyyətlərinin yolu ilə gedən miqrantların vəziyyəti haqqında deyilmiş bir ifadə idi. Genişlənmiş və bölünmüş dünya modeli məhz bu romanı formalaşdırır. İdentiklik axtarışlarını əsərin sonuna qədər davam etdirən Vili, bəlkə də, özünün yarı kimliyini olduğunu, ömrünün böyük bir yarısını itirdiyini dərk etməsəydi, onun identiklik axtarışları da başlamazdı :

'When I asked you in London I was frightened. I had nowhere to go.

They were going to throw me out of the college at the end of the term and I didn't know what I could do to keep a float'[25,s.228]

“Səndən Londonda soruşdum, çünki qorxurdum. Getmək üçün bir yerim yox idi. Onlar rübün sonunda məni universitetdən qovacaqdılar və mən həyatda qalmaq üçün nə edəcəyimi bilmirəm.

Vilinin şüurunda onun böhranı, çıxılmaz vəziyyəti davam edirdi və o, yəqin ki, anlayırdı ki, onun üçün bundan sonra gedəcəyi heç bir yer yox idi. Naypolun xarakterlərinin identiklik axtarışları onun bütün əsərlərində davam edirdi və yazıçının avtobioqrafik şərhli romanda hadisələrin təsvirində açıq-aydın özünü göstərir. Naypolun yazdığı əsərlərin demək olar ki, əksəriyyəti çoxlu fəsillərdən və mətn içində mətnlərdən ibarətdir. Romanlarının avtobioqrafik çalarlarla zəngin olduğunu düşünməmək qeyri-mümkündür. Əsərlər müəllifin şəxsi həyatının, onun yurdsuzluqla bağlı təlaşlarının, bir neçə mədəniyyətin mövcudluğu şəraitində yaşamağının, özünə yeni identiklik yaratmaq istəyinin, buna nail olmağın və mövcudluğunu qoruyub saxlamağın izləridir.

NƏTİCƏ

Deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Naypolun əsərlərində qaldırdığı əsas məsələ müəyyən şərtlər daxilində fərdin qarşılaşdığı problemlərlə necə mübarizə aparacağı və onun öhdəsindən necə gələcəyi, sonda yaşamaq və məqsədinə çatmaq üçün uğur qazanacağı yoxsa müvəffəqiyyətsizliyə düşər olacağını göstərməkdir. Müstəmləkəçilik təcrübəsini bütün psixoloji dərinliyi ilə dərk edən Naypol postkolonial eyni zamanda multikultural yazıçı kimi Britaniya mühitində özünə yer tapa bildi. Postkolonial identiklik problemləri ilə Naypolun əsərlərində ingilis ədəbiyyatının ədəbi ənənəsi arasında mühüm əlaqə olduğunu göstərirdi. Bir yazıçı kimi Naypolun önəmi ondan ibarət idi ki, Naypol o yazıçılardan hesab olunurdu ki, yeni immiqrant cəmiyyətinin tək cəmək adamlarından, musiqiçilərdən, siyasətçilərdən ibarət olmadıqlarından ingilisləri xəbərdar etdi, öz səslərini ucaltmağı, ədəbiyyatda onlara da yer olduğunu deməyi bacardı.

Naypol da Hindistandan Trinidada miqrasiya edən babası kimi ikili diasporanın qurbanı idi. O, Oksford Universiteti Kollocində oxumağı qərara alır və daha sonra uşaqlığından bəri İngiltərədə yaşamaq arzusunu gerçəkləşdirərək burada qərarlaşdı. Ailəsinin vətəni olan Hindistanda deyil, Trinidadda doğulduğuna görə, üstəlik doğulduğu ölkədə deyil, tamam fərqli bir ölkədə təhsil aldığına, heç vaxt doğma vətəni adlandıra bilməyəcəyi bir ölkə olan İngiltərədə yaşamağa başladığına görə onun ruhunda, daxili aləmində həmişə tənhalıq, qurbətçilik hissi hökm sürürdü. Hara gedirsə getsin, getdiyi hər bir yerdə özünü qonaq kimi hiss edirdi. O, özü də həmişə etiraf edirdi ki, İngiltərə haqqında çox az şey bilir və burada onun bir neçə dostu var, lakin Trinidadda isə o, çox insanı tanıyırdı və demək olar ki, öz doğuldu yer haqqında kifayət qədər məlumatlı idi.

Naypol roman janrından xüsusilə postkolonial cəmiyyətlərin və ümumilikdə bütün post imperial dünyanın sahipsizliyi ilə bağlı ictimai araşdırma vasitəsi kimi istifadə edir. Naypolun romanlarında dərin məna var və o inanırdı ki, roman özünün dolaylı xüsusiyyətləri ilə əsərdəki gizli impulsları bəlli edir. Öz əsərlərində Naypol “Üçüncü

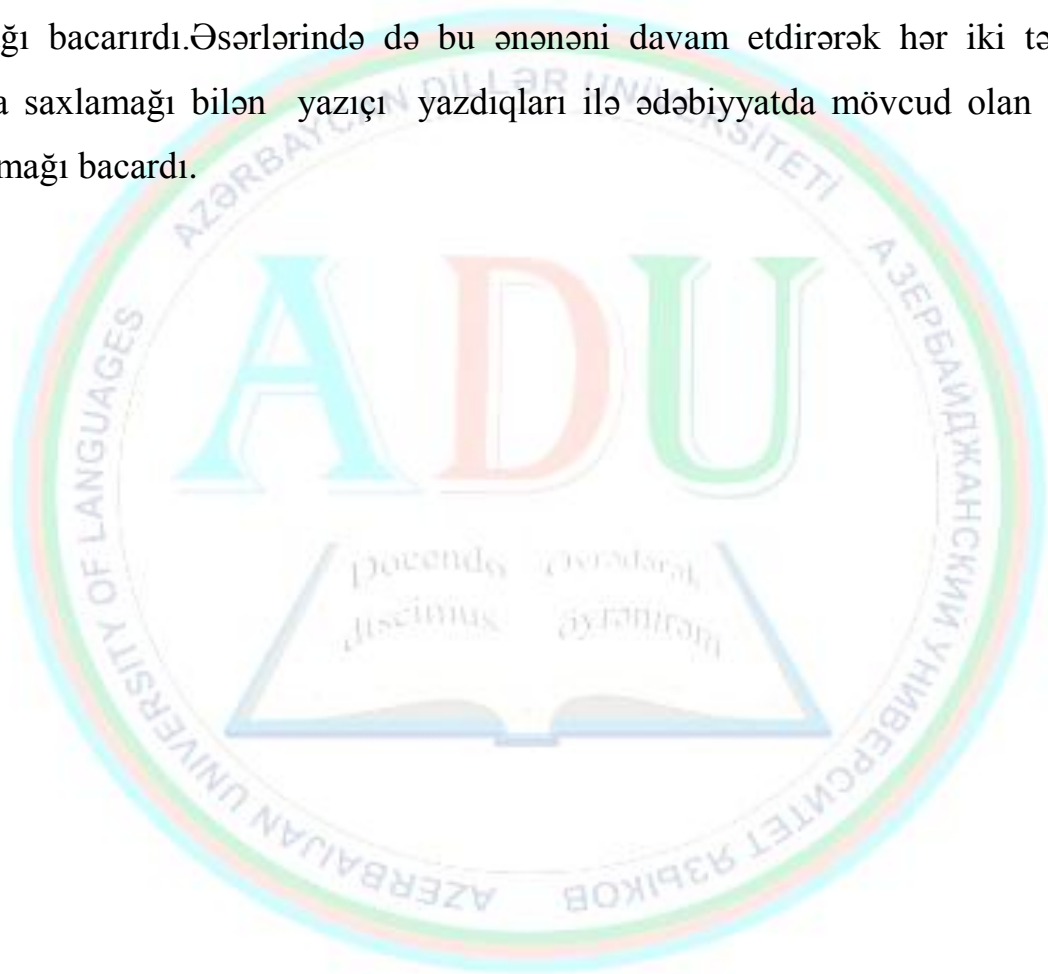

Dünya'nın mədəni qeyri-müəyyənliyi ilə bağlı mövzulara və problemlərə və eyni zamanda Karib adalarında hindli kimi özünün şəxsi həyatının təcrübələrinin müxtəlif cəhətlərini, "kənar şəxs" in çatışmazlıqlarını bütün aydınlığı ilə təsvir edir, hətta İngiltərədə yaşadığı ilk 20 ildə o, özünü heç vaxt öz evindəki kimi hiss etmirdi və hələ də özünün orada "kənar şəxs" olduğundan xəbərdar idi. Qeyri-mənsubluq böhranı Naypolun əsərlərini oxuyarkən diqqəti cəlb edən xarakterik xüsusiyyətdir. Onun romanlarında müstəqillik və identikliyin güclü arzusu öz əksini tapır. Əsərləri İngiltərənin kosmopolitan mədəniyyətinə kolonial Trinidadan ayrılan müəllifin şəxsi həyatı ilə bağlı motivlərin olduğu hissini verir. Naypol əsərlərində spesifik təhkiyə modeli əsasında oxucuda postkolonial və multikultural zaman və məkan duyğusu yaratmağa nail olur. Və o, əsərləri vasitəsilə öz subyektivliyini və identikliyi yarada və gücləndirə bildi. Naypola görə, identiklik verilmir o, sadəcə olaraq yaradılır və təsadüfidir. Naypolun romanlarının əsas mövzusu müstəmləkə insanların problemləri ilə bağlıdır: onların özgələşmə hissləri, identiklik böhranı, yerdəyişmə və yurdsuzluq problemləri. Onlar daima xilas olmağa can atırlar. Naypolun romanları onun qəhrəmanları kimi, öz identikləri və tamlıqlarının axtarışının komik və faciəvi tərəfləridir. Buna görə də, təbii olaraq, Naypolun qəhrəmanları bir çox yollarla onun özünü əks etdirir.

Tədqiqata cəlb olunan "Ömrün yarısı" romanında Naypol xarakterləri irqi və mədəni qarışıqlığın nümayəndələri kimi təqdim edirdi və onların yaşadıkları multikultural cəmiyyətdə öz identikliklərini tapmaq üçün göstərdikləri mübarizəni əks etdirirdi. Ümumiyyətlə, bu xarakterlər öz görüşlərində daha qətiyyətli, qərarlı olduqlarını göstərmək üçün bir və ya daha artıq irqi xüsusiyyətləri inkar etmək niyyətində idilər. Lakin sonda onlar dərk etdilər ki, onların identiklikləri tam şəkildə müəyyən edilə bilməz, çünki onlar bir neçə mədəniyyətin nəticələri idilər. Nəticədə, bütün əsər boyu Vili müəyyən bir identikliyə sahib olmadan bir yerdən başqa bir yerə sürüklənirdi. Romanlarının avtobioqrafik çalarlarla zəngin olduğunu düşünməmək qeyri-mümkündür. Əsərləri müəllifin şəxsi həyatının, onun yurdsuzluqla bağlı təlaşlarının, bir neçə mədəniyyətin mövcudluğu şəraitində

yaşamağının, özünə yeni identiklik yaratmaq istəyinin, buna nail olmağın və mövcudluğunu qoruyub saxlamağın izləridir.

Ümumiyyətlə, Naypol öz ambivalent identikliyinə təməlinə yazıçı olmağın vacibliyini vurğulaya bilirdi. Ancaq bu da bir fakt idi ki, Naypol nə tamamilə öz keçmiş dünyasında idi, nə də tamamilə fərqli bir landşaftı olan öz yeni ölkəsinə yaxın ola bildi. O, sözün həqiqi mənasında heç vaxt bütövlükdə bu iki fərqli landşaft və keçmiş təcrübələrdən heç birinə mənsub olmadığı halda onların hər ikisini tarazlıqda saxlamağı bacarırdı. Əsərlərində də bu ənənəni davam etdirərək hər iki təcrübəni balansda saxlamağı bilən yazıçı yazdıqları ilə ədəbiyyatda mövcud olan ənənəni qabaqlamağı bacardı.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. Hacıyeva M.T. XXI əsr mədəni paradıqması multimedəni aspektdə.XXI əsr mədəni paradıqması multimedəni aspektdə.ADU tərəfindən keçirilmiş respublika elmi-praktik konfransının materialları.Bakı: ADU,25-26 noyabr 2014, s.64
2. Hacıyeva M.T. İngilis dili postkolonial mühitdə bədii ədəbiyyatın dili kimi. Gənc Tədqiqatçıların II Beynəlxalq Konfransının Materialları. Bakı:QafqazUniversiteti, 18-19 aprel 2014,s.370

Türk dilində

3. Asuman Belen Özcan .V.S. Naipaul'un Yarım Hayat'ında Kimlik Arayışının Anlambilimsel ve Anlatıbilimsel İzleri.Türkiye: Ankara, 2012
4. Proust, Marcel. Swann'ın Bir Aşkı, (Tahsin Yücel), Can Yayınları:İstanbul, 2007

Rus dilində

5. Чемякин Е. Ю. "Постколониальные исследования" как историко-культурный феномен второй половины XX в.,автореферат диссер....канд.истор.наук., Екатеринбург, 2012, с.19
6. Куропятник А. И. Мультикультурализм :Идеология и политика социальной стабильности полиэтнических обществ , Санкт-Петербург , 2000, с.332
7. Толкачев С.П. Мультикультурный контекст современного английского романа, автореферат диссер. ... доктора филол. наук, М., 2003, с.60

İngilis dilində

8. Ashcroft Bill, Gareth Griffiths and Helen Tiffin. *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Postcolonial Literatures*. London: Routledge, 1989, p.526
9. Avtar Singh. 'Problem of Rootlessness and Alienation in V.S. Naipaul's *A House for Mr Biswas*', *Punjab Journals of English Studies*, p.128
10. Bhabha Homi.K. *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994, p.407
11. Bhabha Homi.K. *The Third Space, A Community, Culture, Difference*, p.221
12. Bruce King. *Introduction. West Indian Literature, 1979*, p.581
13. Charles Taylor. *The Politics of Recognition, Multiculturalism*, compiled by David Theo Goldberg. Massachusetts: Blackwell Publishers, 1994, p.206
14. Conrad Joseph. *Heart of Darkness*. New York: W. W. Norton, 2006, p.155
15. Dr. Sadhana Chaturvedi. *The Issues of Belongings and Identity: A critique of Naipaul's 'Half a life' and 'The Magic Seeds*, 2013, p.4
16. Gurnah Abdulrazak. *Displacement and Transformation in "The Enigma of Arrival and The Satanic Verses," Other Britain, Other British: Contemporary Multicultural Fiction*. London: Pluto, 1995, p.7
17. Hall Stuart. *Cultural Identity and Diaspora, Colonial Discourse and Post-Colonial Theory*. Cambridge: UP, 1993, p.145
18. Halloran Thomas F. *Postcolonial Mimic or Postmodern Portrait Politics and Identity in V.S. Naipaul's Third World*. *Literary Criticism*, June 2007, p.135
19. Joel Kuortti and Jopi Nyman. *Reconstructing Hybridity in Transition Post-Colonial Studies*. Amsterdam - New York, 1997, p.289
20. Jonathan Rutherford. *Identity: Community, Culture and Difference*. London: Wishart, 1990, p.147
21. Maggie Ball. *Slippery Substances. A Review of V.S. Naipaul's Half a Life*, p.16
22. Mahender Singh. *A Postcolonial Study of V.S. Naipaul's Half a Life*. *International Journal of Research*, 2014, p.6

23. Manjit Inder Singh.V.S. Naipaul. New Delhi:Rawat Publications, 2002, p.264
24. Mukherjee Meenakshi.A House for Mr.Biswas.Front Line India's National Magazine, 2001, p.113
25. Naipaul V. S. Half a Life.London: Penguin, 2001, p.224
26. Naipaul Vidiadhar Surajprasad.The Enigma of Arrival: A Novel in Five Sections.London: Viking Press,1987, p.233
27. Nobel Lecturer 2001: Two Worlds. PMLA 117.3 Spring, 2002, p.479-486
28. Robert D Hammer.Critical perspectives on V.S. Naipaul.London Heinemann educational Books, 1979,p.11
29. Rostan Murray.The Search of Selfhood in Modern Literature. New YorkHampshire: New York, p.183
30. Said Edward. Culture and Imperialism. London: Chatto and Windus,1993, p.444
31. Saman Abdulqadir Hussein Dizayi.The Crisis of Identity inPostcolonial Novel. Istanbul: Turkey, 2015, p.999-1007
32. Shashi Kamra.The Novels of V.S. Naipaul : A study in theme and form.New Delhi : Prestige, 1990, p.174
33. Tariq Modood. Multiculturalism in the New Europe, The Politics of Multiculturalism in the NewEurope, compiled by Tariq Modood and Pnina Werbner. London and New York: Zed Books, 1997.p.288
34. V.S.Naipaul.A Bend in the River .1979. New York: Vintage, 1989, p.288
35. V.S.Naipaul.A House for Mr Biswas,2003 (first published 1961), p.626
36. V.S.Naipaul.Among the Believers : An Islamic Journey. New York: Vintage,1982, p.30
37. V.S. Naipaul.East Indian.Literary Occasions: Essays.London: Picador, 2003, p.41
38. V.S.Naipaul. In A Free State.USA: Vintage Books, February 12, 2002, first published 1971, p.247
39. V.S.Naipaul. India : A Wounded Civilization.1976. New York : Vintage,1978, p.176

40. V.S. Naipaul. *The Magic Seeds*. London : Picador, 2004, p.304
41. V.S.Naipaul.*The Mimic Men*. London: Andre Deutsch, 1967, p.288

İnternet

42. <http://www.londonfictions.com/hanif-kureishi-the-buddha-of-suburbia>
43. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2001/naipaul-lecture-e.html
44. <http://authorscalendar.info/vnaipaul.htm>
45. <https://literature.britishcouncil.org/writer/v-s-naipaul>
46. <http://frequencyofsilence.blogspot.com/2007/03/vs-naipauls-jasmine.html>
47. http://www.history.nsc.ru/website/historyinstitute/var/custom/File/IE2011/003_Chemyakin.pdf
48. <http://noblit.ru/node/1442>
49. <http://www.philology.ru/literature3/tsvetkov-02.htm>
50. <https://books.google.az/books>